

МАЛАДІЯК

ОРГАН Ц.К.К.СМ.Б.

№ 4

Выдавецтва
Белтэстдрук

Менск 1924

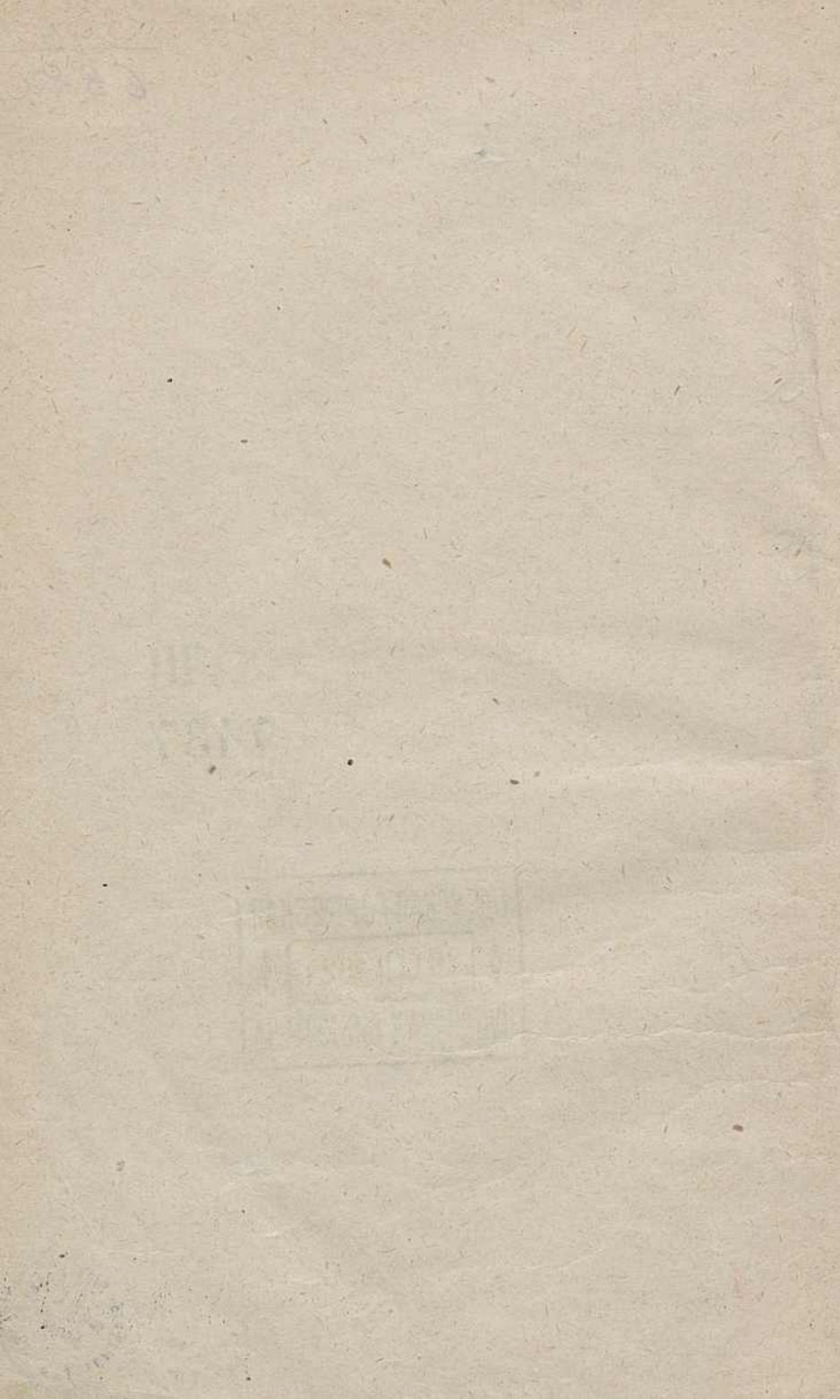
30к-2
66382

1245
Ba 1245

XVIII
7437

ОДЕССКАЯ ГОРОДСКАЯ
26. СЕН. 1921
ПУБЛИЧНАЯ БИБЛИОТЕКА

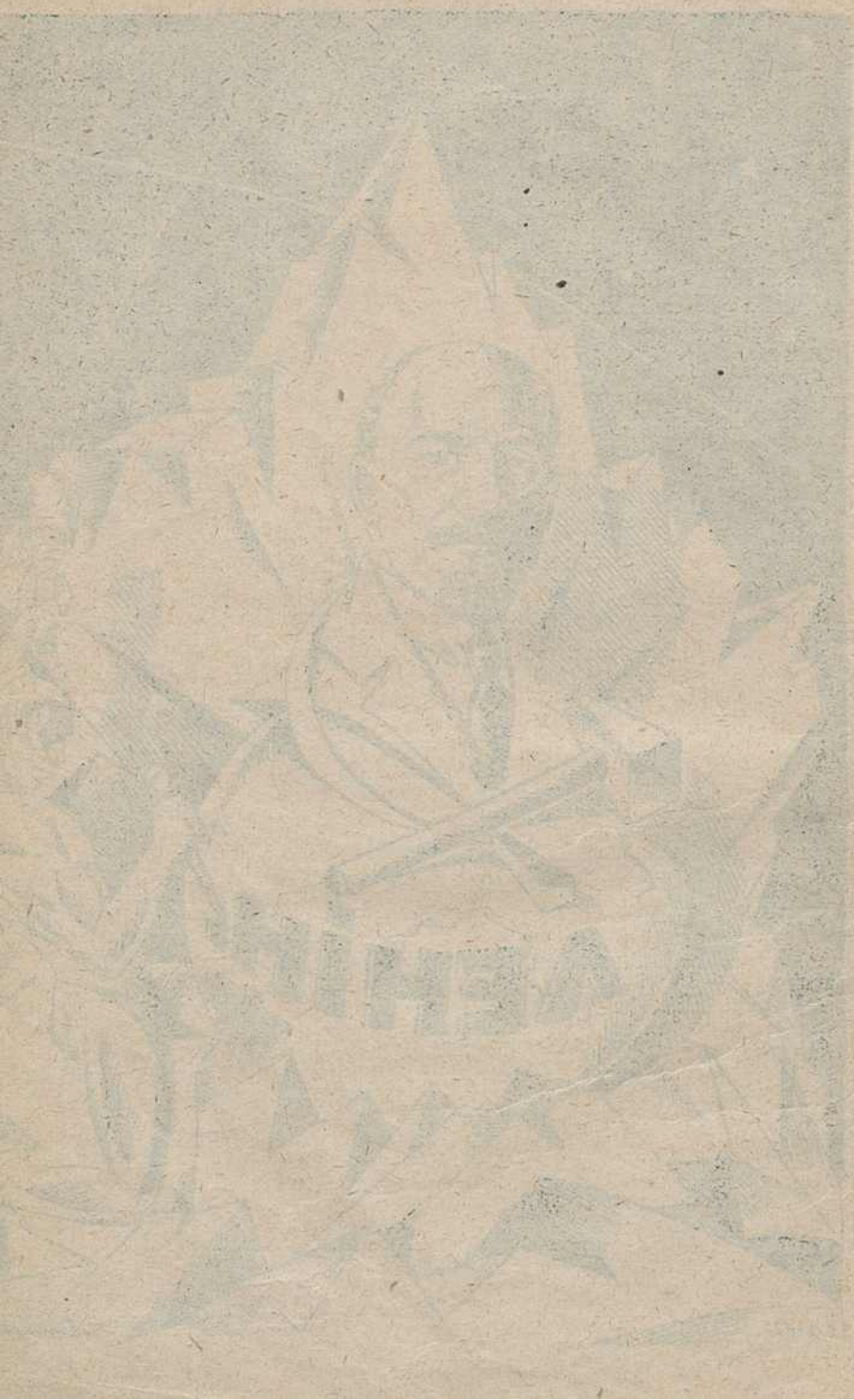
Киевская
Библиотека
Имя В. И.
Велика

1924.

Т. Г. Мамаев

Нарадзіўся ³2 красавіка 1870 г. у г. Сімбірску.

Дзяды яго—сяляне, бацька—дырэктар народных школ з лікам 20000 вучняў.

Маці Леніна памерла ў 1913 г. Яго старэйшы брат, Алесь Ульянаў, быў прыгавораны к сьмерці царом Аляксандрам III.

З таго часу матка ўсю сваю ўвагу па выхаваньню зьвярнула на Уладзіміра Ільліча.

І т. Ленін усім сэрцам кахаў сваю прыдушаную горам матку.

Ён заўжды клапаціўся аб ёй, адрываючыся часамі ад пільнай, неадложнай працы.

Вось што апавядае т. Сьмірноў (стары ленынградзкі рабочы) аб матцы Леніна:

—„Гэта было ў 1898 г... Ленін быў тады сасланы ў Сібір. Мяне арыштавалі за стачку.

У дэпартаманце, дзе апрашвалі мяне, я спаткаўся з маткай Леніна, якая клапацілася аб пераводзе яе сына з Янісейскай губ. у другое месца.

Дырэктар дэпартаманту, з агіднасьцю царскага прывосьніка, моцна, на ўсю залю зьвярнуўся к Ульянавай з гэтакай прамовай:

—Можаце ганарыцца, радавацца сваімі дзеткамі: аднаго павесілі, а па другім таксама вярхоўка плача“.

—Цяжка перадаць, — кажа т. Сьмірноў, — фігуру і выгляд твару маткі Ільліча ў той момант, калі яна падняўшыся, поўная адвагі, у адказ на гэта сказала:

—Але, я ганаруся сваімі дзецьмі—гэтакая радня Ільліча.

* * *

Яшчэ маладым Уладзімір Ульянаў зьвяртаў на сябе ўвагу сваімі посьпехамі, будучы на школьнай лаўцы.

Ён шмат чытаў і вывучаў іназемныя мовы.

Калі ён вучыўся ў гімназіі, стала чутно аб арышце яго старэйшага брата. Алеся, які вучыўся ў Ленінградскім Універсітэце. Гэта было 13 сакавіка 1887 г. Яго арыштавалі за намераньне забіць цара Аляксандра III. Уладзімір Ёльліч быў тагды маладым—17-цэхгадовым хлапцом.

У сям'і баяліся аб гэтым гаварыць матцы. Уладзімір Ёльліч узяў на сябе абавязак падрыхтаваць матку выслушаць сумную вестку аб старэйшым браце, і выканаў ён гэта з вялікім посьпехам.

Ужо тады ён мог уладаць сабою ў цяжкія хвілі.

Вось што кажа аб гэтым сястра Леніна Мар'я:

„Вясной у 1887 годзе мы атрымалі вестку аб сьмертнай кары нашага старэйшага брата; асабліва памятны мне выраз твару Уладзіміра Ёльліча ў тую хвіліну, калі ён сказаў: «Не, мы пойдзем не такім шляхам. Не такім шляхам трэба йсьці». І вось з тых часоў ён пачаў рыхтаваць сябе к таму шляху, які ён лічыў незаменным у справе вызвалення працоўнага народу ад панаваньня цара і капіталу“.

Уладзімір Ёльліч рыхтаваўся к рэвалюцыйнай дзейнасьці.

Патрэбна даваўшаць рэвалюцыйную дзейнасьць яго карананага брата, але іншым шляхам, іншымі сродкамі.

Яго брат быў гэрой. Ён, як усе гэроі з партыі „Народнай Волі“, змагаўся ўдзіночку, а народ быў у старане. А без народу ніякі гэрой ня можа даць нам вызвалення. «Народная Воля» без народу—гэта нішто. З народу патрэбна выдзяліць пролетарыят. Пролетарыят з'арганізаваць у клясу. А пярэдняю частку працоўнае клясы патрэбна аб'яднаць у клясавую партыю.

Партыя, як авангард, вядзе за сабою ўвесь пролетарыят. А пролетарыят вядзе за сабою ўвесь народ—усіх працоўных як у горадзе, так і ў вёсцы, усіх прыгнечаных і эксплёатуемых.

Ленін, будучы яшчэ юнаком, зразумеў, што шлях, які выбраў яго старэйшы брат,—неправідловы.

«Не такім шляхам патрэбна йсьці».

* * *

Надзея Канстантынаўна Крупская, жонка Леніна, якая, як ніхто, ведала кожны час яго жыцця, апавядала на жалобным пасяджэньні 2-га зьезду С.С.С.Р. ніжэй-прыведзенае:

«Таварышы, за гэтыя дні, калі я стаяла пры дамавіне Уладзіміра Ёльліча, я ўспомніла ўсё яго жыццё і вось што я хачу сказаць вам: сэрца яго білася гарачым каханьнем к усім працоўным, к усім прыгнечаным. Ніколі гэтага ён не

гаварыў ды і я, нацэўна, не казалася-б гэ- тага ў другую менш урачыстую хвіліну. Я кажу аб гэтым затым, што гэта пачуцьцё, як спадак (наследства) ад расійскага гэройскага рэволюцыйнага руху.

Гэта пачуцьцё прымусіла яго старанна шукаць адказу на пытаньне, якімі павінны быць шляхі вызваленьня працоўных?

Адказ на сваё пытаньне ён атрымаў у Маркса.

Вось што мы ведаем ад гэтай прыгожай, праўдзівай прамовы:

Сэрца Леніна білася гарачым каханьнем к усім працоўным... Гэта пачуцьцё ён атрымаў у спадак ад гэройскага рэволюцыйнага руху.

Ленін зразумеў, што шлях „Народнай Волі“, шлях яго брата, — неправідловы.

Ён старэнна шукаў адказу на пытаньне: якімі павінны быць шляхі ў справе вызваленьня працоўных? Адказ яму даў Карл Маркс.

Маркс «адкрыў» клясавую барацьбу ў гісторыі жыцця людзей.

Ленін „адкрыў“ гэту самую клясавую барацьбу ў быўшай монархічнай Расіі.

Дзеля гэтага ён і пайшоў у рабочыя гурткі, пераказаў рабочым ўсё тое, што знайшоў у Маркса.

Ён ня толькі пераказваў, але й слухаў уважна тое, што казаў яму рабочы...

* * *

І ўжо ў яго першай кнізе, якая называецца „Што такое сябры народу“, Ленін 30 год таму назад прадугадаў, як „прадбачнік“, што працоўныя зразумеюць ролю рабочае клясы, як гэгэмона (кіраўніка) і, зразумеўшы гэта, яны павядуць за сабой сялянства і прывядуць народы Расіі к камуністычнай рэволюцыі.

* * *

Вернемся назад к яго біяграфіі.

У 1887 г. Уладзімір Ільліч кончыў Сімбірскую сярэднюю школу (гімназію). Па ўсіх прадметах атрымаў найвышэйшыя адметкі.

Але усё-роўна ў сталічны ўнівэрсытэт яго ня пусьцілі, бо баяліся, што Ільліч пойдзе крокамі свайго брата памстуе за яго бязьвінна пралітую кроў.

Восеньню 1887 году Ільліч залічаецца ў Казанскі ўнівэрсытэт ды не на доўга. 5 сьнежня 1887 г. ён выключаецца

з універсытэту за ўдзел у студэнцкіх выбухах. Ён быў высланы ўвёску Кукушкіна пад нагляд поліцыі.

Летам 1889 г. Уладзімір Ільліч едзе ў Самару. Ён дасканальна знаёміцца з рэволюцыйным камуністычным вучэньнем Карла Маркса.

У 1891 г. Ільлічу дазваляюць паехаць у Ленінград.

Там ён вытрымаў экза-

мен па юрыдычнаму факультэту і атрымаў дыплём прысяжна-паверанага (адваката).

Малады Ільліч шмат працаваў над сабой: ён стаў адным з найлепшых знаючых Маркса. Ужо тады, у маладыя гады, гэта быў выліты з сталі Уладзімір Ільліч, з гатовым, абмысьленым, востра-разумным і меткім адказам на вузнах.

* * *

Зімою 1893 г. у часы каляд Уладзімір Ільліч пераяжджае ў Маскву.

Там на якойсьці студэнцкай кватэры, на Малой Броннай вуліцы, у будынку Гіршы быў наладжаны сход. Выступаў з дакладам вядомы ў той час пісьменьнік-народнік В. Варанцоў. Ён лічыўся відным вучоным. Студэнты і адукаваныя людзі верылі яму. У сваім дакладзе Варанцоў хацеў даказаць, што ў Расіі капіталізму ніколі ня будзе, а значыць ня будзе й пролетарыяту. І вось наш Ільліч, якому было тады 23 гады, намысьліўся выступіць на гэтым сходзе супроць усіх паважанага, ужо лысага пісьменьніка-народніка. Ён адважна й рашуча, усім юнацкім запалам і моцнасьцю перакананьня стаў разьбіваць вучэньне народнікаў, не застаўляючы на ім каменя на камені.

Некаторыя глядзелі на выступленьне Ільліча, як на „дзіцячую адважнасьць“, а некаторыя адносіліся з вялікай пашанаю к гэніяльнаму Ільлічу.

Уражаньне сваёй прамовай ён зрабіў вялікае.

Шмат з прысутных на сходзе Ленін перайначыў у перакананьнях і прымусяў іх чытаць Маркса.

У Ленінградзе Ленін разам з рабочымі Шалгуновым,

В. Бабушкіным і іншымі закладае цэлы шэраг рабочых гурткоў. В. Шалгуноў і Бабушкін былі аднымі з самых выдатных у свой час рабочымі. Шалгуноў усю сваю сілу, увесь свой час аддаў рабочаму руху. Рабочыя Ленінграду яго добра ведалі*).

У 1895 г. Ільліч аб'яднаў усе створаныя ім рабочыя гурткі і стварыў адну моцную арганізацыю, т. з. «Хаўрус барацьбы за вызваленне рабочае клясы».

Ленін пісаў лістоўкі да рабочых. У гэтых лістоўках ён апісаў недахопы рабочых, ён пісаў аб „штрафах“, якія фабрыканты накладалі на рабочых. Лістоўкі вызывалі частыя забастоўкі.

* * *

У канцы красавіка 1895 г. Ленін выехаў за граніцу з мэтай увайсці ў сувязь з жывымі тады ў Нямеччыне рэволюцыйнамі-марксыстамі, як Юр'я Пляханаў, Паўла Аксэльрод і Вера Засуліч. Ленін заснаваў з імі сувязь і разам абгаварваў, як трэба дзейнічаць у Расіі, як трэба арганізаваць і як трэба знішчыць царскае расійскае аднаўладзтва.

Гэтыя людзі, асабліва Пляханаў, былі настаўнікамі марксыстых у Расіі.

Уладзімір Ільліч стварыў на іх вялікае ўражанне.

Паўла Аксэльрод казаў тады: «Да гэтых часоў ня было ў нас у Расіі чалавека, які аб'яднаў-бы веды тэорыі Маркса з практычнымі якасцямі арганізатара. Цяпер такі чалавек у нас ёсць: гэта будучы правадыр рабочага руху Уладзімір Ільліч Ульянаў-Ленін».

І яшчэ нечым займаўся Ленін за граніцай. Ён наладзіў перавозку ў Расію праз межы рэволюцыйных кніжак і газэт. А гэта справа была вельмі цяжкай. Жандары-шпэгі ахоўвалі межы і араштоўвалі ўсіх, хто імкнуўся перавезці «не-легальшчыну» (рэволюцыйныя кніжкі і лістоўкі) у Расію.

Ленін, напакваўшы поўны чамадан замежнай нелегальнай рэволюцыйнай літаратурай, зноў зьвяртаецца ў Расію з шырокімі плянамі аб рэволюцыйнай працы.

* * *

Рабочыя гурткі таго часу моцна ўзрасталі. Рабочым больш ня ў моц было цяпець прымус магнатаў, фабрыкантаў і заводчыкаў.

Уладзімір Ільліч піша для розных заводаў проклямацыі і лістоўкі. Нядаўна знойдзены яго лістоўкі, якія ён сам пісаў і друкаваў пад загалоўкам: «Ці ворагі соцыялістыя працоўнай клясе?», «Адозва к салдатам».

* Шалгуноў яшчэ жыве, але зусім асьлеп. Бабушкін растрэлены ў 1905.

9 сьнежня 1895 г. поліцыя арыштавала Ільліча.

Рэволюцыянэру турма нястрашна. Ільліч і там не перастае мысьліць, якімі шляхамі пойдзе рабоча-сялянская рэволюцыя ў Расіі?

Ільліч як найлепш скарыстаў час свае адседкі ў турме. Для яго гэта была, свайго роду, «пэрадышка»: у турме ён напісаў вялікую кнігу «Разьвіцьцё капіталізму ў Расіі».

Гэта была сур'ёзная кніга. Шмат лічбаў і табліцаў. Цэлае пакаленьне выхоўвалася на гэтай кнізе.

Вось што даказаў Ільліч у гэтай кнізе:

Старая монархічная Расія, сялянская, ідзе па шляху капіталістычнага разьвіцьця.

У абшарах сялянскай Расіі нараджаецца пролетарыят.

Капітал прасачваецца ў вёску і руйнуе сялян. Ён творыць вялікі лік безьземельных сялян, батракоў і парабкоў.

Справа пролетарыяту—арганізавацца ў клясу.

Ленін гэта ўзмацніў фактамі і лічбамі ў сваёй кнізе.

Ленін у сваёй кнізе асьвятліў шлях барацьбы для шмат сотняў і тысячаў рэволюцыянэраў, якія вучыліся па яго кнігах.

І так, Ленін у турме не сумаваў.

Патайнымі шляхамі Ільліч з турмы на волю перадаваў напісанья ім адозвы к народу.

Так, напрыклад, першамайская лістоўка 1896 г. была напісана Ленінам у турме і перададзена Надзеі Канстантынаўне Крупскай дзеля надрукаваньня. 29 студзеня 1898 г. прыгаварылі Леніна к ссылцы на 3 гады ў Сібір. У канцы лютага ён адправіўся ў вёску Шушанскае, Мінусінскага пав., Янісейскай губ.

Пасьля ссылкі Ленін два разы прымушаны быў эмігрыраваць заганіцу і жыць там некалькі гадоў.

Жывучы там, Ленін ня меў магчымасьці карыстацца сваёй бесканечнай энэргіяй. Аднэй асалодай яму было, па прыкладу Маркса, у эміграцыі сядзець па 15 гадзін у дзень у бібліятэцы за навуковымі кнігамі, і не дарэмна Уладзімір Ільліч лічыўся адным з самых адукованых марксыстых ды наогул з навуковых людзей нашага часу.

У часы першай (1901 г.) эміграцыі Ленін разам з Мартавым, Пятросавым выдаюць газэту „Іскра“, якая цесна пераплялася з імем Леніна. Нярэдка сябры і борагі Леніна называлі яе „Ленінскай Іскрай“ і заўжды гэтак, дзе-б ні працаваў Ленін,—ці ў гурткох, ці ў рэдакцыях альбо ў цэнтральным камітэце і г. д., к арганізацыі дабаўлялі „ярлык“—Ленінскі.

Першы з найважных артыкулаў Леніна ў „Іскры“ быў пад загалоўкам: „З чаго пачаць?“. У гэтым артыкуле Ленін выявіў усю програму рабочага руху і Расійскай рэволю-

цы. Ён намеціў у ім цалком асновы нашае праграмы і рэволюцыйнае тактыкі.

У гэтым першым артыкуле Леніна па думцы можна знайсці амаль усю квінт-эсэнцыю бальшавізму. Гэты артыкул зьяўляўся конспектам да выдатнай кнігі Леніна „Што рабіць?“.

У гэтай кнізе Ленін высунуў і вырашыў у сэнсе рэволюцыйным нахварэўшыя пытаньні руху таечасовае эпохі.

Ленін праз „Іскру“ змагаўся з разнавіднасьцю опартунізму і супроць авантурызму эсэраў. І ніколі ня было так наглядна паказным аб яснабачнасьці Леніна да эсэраўскай партыі. Ленін яшчэ ў 1902—1903 г.г. прадсказаў лёс эсэраўскай партыі. Памысьліце толькі! 29 год назад, калі партыя толькі засноўвалася, маючы ў сваіх радох вядомых дзеячоў быўшай „Народнай Волі“.

На крыкі эсэраў, што яны лявей за „Іскру“, устае зусім малады яшчэ Ленін і на ўвесь сьвет сьмела дае ім клічку „рэволюцыйных авантурыстых“. І Ленін кажа: „Вы, паны эсэры,—прадстаўнікі дробнай буржуазіі і нічога болей.“ „Крок уперад, два крокі назад“—гэтак характарызаваў тав. Ленін эволюцыю меншавіцкага крыла партыі. Праз нейкі час „Іскра“ становіцца меншавіцкай, і Ленін выходзе адтуль і выдае бальшавіцкаю газэту „Уперад“.

Ленін прымаў самы актыўны ўдзел у зьездах 1903—1905 году, на якіх адразу стала відавочным, што кіраўніком маладой нашай Комуністычнай партыі зьяўляецца тав. Ленін. Разам з гэтым кіруючая роля рэволюцыі 1905 году выпала на т. Леніна. Меншавікі адразу ўбачылі, што рабочыя ідуць за бальшавікамі, нават Ленінградзкі савет рабочых дэпутатаў, створаны меншавікамі, ішоў супроць меншавікоў.

Нікога гэтак няцікавіў лёс Ленінградскага савету рабочых дэпутатаў, як Леніна. Ён тады вучыў нас таму, што саветы—гэта не выпадковая арганізацыя, што саветы—ня буднічная арганізацыя, пахожа на профэсыянальны саюз, а гэта арганізацыя, якая адчыняе новую старонку ў гісторыі міжнароднага пролетарыату і ў гісторыі ўсіх людзей.

Пасьля 1906 г. наступае пара зацішша, жудасная эпоха контр-рэволюцыі.

Ленін у 1907 годзе зноў эмігрыруе. У Жэнэве, а потым у Парыжы дзякуючы Леніну выпушчаліся 2 нелегальныя газэты: „Пролетары“ і „Соцыял-Дэмократ“.

У сваёй эміграцыі Ільліч жыў, як жабрак, не даядаў, хварэў, асабліва ў гады парыскага жыцьця.

Ня гледзячы на гэта, ён, як ніхто, стойка стаяў на да-

ручанай яму народам варце. Меншавікі, выдаючы сваю часопісь, сьмяючыся з бальшавікоў, пісалі: „Паўдарства таму, хто назаве чацьвертае бальшавіцкае імя, апроч Леніна, Зи-ноўева і Каменева“.

У тыя цяжкія годы Ленін зрабіў вялікую працу рабо-чай клясе: цяпер, у нашы дні, паўсталі мільёны людзей, а ў тыя часы ўсё спала крэпкім сном. Падняць штандар рэво-люцыі, змагацца супроць рэвізіёнзму і опартунізму, верыць і чакаць у гэтакі момант, працаваць, працаваць і праца-ваць у гэтакую гадзіну—гэта сапраўды вялікая заслуга.

Ленін змагаўся за партыю, але ў той самы час засеў шчыльна ў бібліятэцы, дзе ў працягу 2-х год напісаў філё-зофскаю працу, якая займае выдатнае месца ў гісторыі ба-рацьбы за рэволюцыйны марксызм.

У гэтай кнізе Ленін змагаўся за камунізм так-жа палка, як і ў межах практычнай політыкі. Гэта кніга закладвала ас-новы камунізму, у ёй, кнізе, Ленін змагаўся з буржуазным уплывам розных формаў, таксама тут ён абараняў матар-яльнае разуменьне гісторыі, разьбіваючы самых выдатных ву-чоных прадстаўнікоў буржуазіі.

У 1911 годзе становіцца відавочным, што пачынаецца адраджэньне рабочага руху. Ленскія выпадкі адчынілі но-вую старонку ў гісторыі нашага руху. У гэты час у нас ужо былі легальная газэта „Звезда“, часопісь „Думка“ („Мысль“) у Маскве і невялічкая рабочая фракцыя ў Дзяр-жаўнай думе. Галоўным работнікам газэт і думскай фракцыі быў Ленін. Ён змог абучыць некалькі рабочых дэ-путатаў рэволюцыйнаму парлямэнтарызму.

Цікавыя лекцыі „парлямэнтарызму“ даваў Ленін прыяж-джаючым загіраніцу рабочым дэпутатам, як Бадаеву і др. Яны казалі: „Мы хочам займацца сур'ёзнай законадаўчай працай, мы прыехалі парадзіцца з вамі наконт бюджэту, абга-варыць законапраэкт, апрацаваць папраўкі к законапро-екту кадэтаў“ і т. п. Ленін шчыра сьмяяўся. А калі яны сарамліва пыталі, у чым справа, тав. Ленін адказваў Бада-еву: „Міляга, пашто табе бюджэт, папраўка, калэцкі за-конапраэкт; ты—рабочы, а дума—для зуброў. Ты выйдзі і ска-жы на ўсю Расію папростаму аб жыцьці рабочых. Ты аб-малюй драпествы капіталістычнай катаргі, ты заві рабо-чых на рэволюцыю, ты кінь у твар гэтай чорнай думе „не-гадзяі, эксплёататары“. ты вытлумач ім такі законапраэкт, што праз тры гады мы вас, паноў, чорнасоценцаў, павесім на фанарох. Вось гэта будзе сапраўдны-законапраэкт“.

Раней гэтакія лекцыі дэпутаты лічылі як-бы насьмешкай, але потым усвоілі і Уладзімір Ільіч ня мог налюбавацца, як

наш дэпутат, прасты кузьнец, Бадаеў выходзіў на трыбуну ў Таўрычаскім палацы і ўсім Радзянкам, Валконскім і Пурышкевічам казаў тое, аб чым раіў вучыцель рабочых т. Ленін.

У 1912 годзе па просьбе Цэнтр. Комітэту Ленін пераехаў у Кракаў і ім былі наладжаны добрыя рэгулярныя зносіны з Ленінградам. Рэдка калі выходзіў № „Праўды“ („Правда“) без артыкулу Леніна.

Жывучы за тысячы вёрст, Ленін быў душою Ленінграду. Паўтарылася тое самае, што было ў 1906-7 г. г., калі ён жыў у Фінляндыі, у Куакала: к яму кожны тыдзень вандравалі, каб выслухаць і парадзіцца з ім. Седзячы ў маленькай вёсцы Куакала. Ленін кіраваў работніцкім рухам Ленінграду. Нешта падобнае гэтаму рабіў Ільліч і цяпер з Кракава, але ў большым абхопе,—кіруючы ўсерасійскім бальшавіцкім рухам.

Роля Леніна ў вайне 14 году вядома: ён першы пачаў збіраць гурткі інтэрнацыяналістых. Працаваў у гэты час ён у маленькай Швэйцарыі (раней жыў ў Бэрне, потым у Цюрыху), аддаючы ўсю сваю энэргію справе „вайна вайне“.

Стоіла шмат энэргіі з’арганізаваць 10-20 чалавек моладзі.

У 1915—17 гадох тав. Ленін вёў зусім інакшы ўклад жыцця. Ведаючыя яго таварышы былі здзіўлены яго перамене з пачатку вайны. Ён ніколі далікатна не адносіўся к буржуазіі, але з пачатку вайны ён стаў адчуваць яшчэ большую, няўміручую агіду к народным трутням—буржуазіі. Нават, як казалі, ён змяніўся ў твары.

У Цюрыху Ленін жыў у беднага краўца. Ён нібы-та ганяўся за кожным рабочым, каб злавіць яго і сказаць, што сучасная вайна—гэта імперыялістычная бойня і што частка пролетарыяту вымагае барацьбы супроць гэтай бойні, што ня можна злажыць аружжа да тых часоў, пакуль рабочыя не паўстануць і ня зьнішчудь драпежнікаў імперыялістых.

Зразумела, што такое вучэнне не падабалася буржуазіі. Нямецкія профэсары пісалі цэлыя кнігі, што зьявіўся якісь чалавек, які тлумачыць дурное вучэнне.

У сакавіку 1917 г. Ленін вяртаецца ў Расію.

Роля тав. Леніна ў т. з. іюльскія (ліпнёвыя) дні ўсім вядома. Пытаньне аб захопе ўлады пролетарыятам было даўно ім вырашана. Толькі патрэбен быў належны момант.

У ліпнёвыя дні ўвесь наш Ц. К., таксама і Ленін былі супроць захопу ўлады, але калі 3-га ліпня высока паднялася хваля народнага незадавальненьня, тав. Ленін усхамянуўся,—адбылася невялічкая нарада ў буфэце Таўрычаскага палацу, на якой прысутнічалі Ленін, Зіноўеў і Троцкі.

Ленін з усмешкай казаў: „А не паспрабаваць-бы нам ця-

пер?“, але тут-жа і дадаваў: „Не, цяпер улады браць нельга, франтавікі ня ўсе нашы“.

І сапраўды ў ліпнёвыя дні Керанскаму і К-о ўдалося прывесці з фронту салдат супроць нас.

Як у ліпень 1917 году т. Ленін цвёрда й рашуча казаў: „Уладу браць цяпер ня можна“, так пасля карнілаўскіх дзён 1917 г. ён кажа рабочым: „Хутчэй бярэце ўладу, бо будзе позна“.

Цяпер было кожнаму зразумела, што т. Ленін казаў праўду. Справа вісела на валаску. Не вазьмі мы ўлады ў кастрычніку, нас раздавілі-б Савінкаў і Пальчынскі ў лістападзе.

А памятнаыя горкія дні Брэсту! Як цяжка і балюча было прыняць тады вырашэньне! Цяжка ўявіць сабе, што-б было, каб ня было тады т. Леніна. Хто другі змог-бы ўзяць на сябе гэту важкасьць, пайсьці супроць аграмаднай часткі саветаў, супроць значнай часткі Ц. К. партыі? І толькі Ленін змог падняць гэты цяжар, толькі за ім пайшлі тыя, хто раней быў у непаразуменьні. Толькі Ленін змог выратаваць Ленінград, СССР, нашу партыю, нашу рэволюцыю. Цяпер ня знойдзецца мудрацоў, якім-бы ўздумалася асьмяяць Ленінскую тэорыю „перадшыкі“. Цяпер зразумела, што гэта быў адзін шлях—уступіць ворагу ў абшарах затым, каб выйграць у яго ў часе.

Увесь даўлейшы працяг жыцьця і працы Леніна ўвідавочкі праходзілі перад рабочымі й сялянамі Саюзу ССР і ўсяго сьвету.

Цяжкая хвароба канчаткова падарвала за апошні год сілы Ільліча і так ужо падламаныя нечалавечай працай, узваленай на яго плечы. Цяпер Ільліча няма. Ды ён заўжды з намі, бо ён заставіў нам самае найвялікшае, што ведаюць шукаючыя вызваленьня прыгнечаныя і ўжо вызваленыя народы: свой вопыт, сваё вучэньне — ЛЕНІНІЗМ.

Вось дзеля чаго чалавек, які выканаў гэткую працу, мае правы на няўміручасць.

Мы, вучні, пасьледавацелі Леніна, можам проста і адкрыта сказаць: „Але, мы імкнёмся к таму, каб хоць крыху паходзіць на гэтага правадыра міжнароднага камунізму, на найвялікшага кіраўніка і апостала соцыялістычнай рэволюцыі, якога калі-небудзь ведаў сьвет“.

НЯМА БОЛЬШЬ

ЛЕГІНА

Л. П. ОЛКІ.

...Няма больш
Леніна... Таем-
ныя законы, кі-
руючыя працай
кравяносных ар-
тэрыяў і венаў,
абарвалі гэта
жыццё. Мэды-
цына была бяз
моцы стварыць
тое, чаго ад яе
з палкасьцю ча-
калі і вымагалі
мільёны і міль-
ёны людзкіх сэр-
цаў. О, колькі
сярод іх такіх,
якія - б аддалі,
ня мысьлячы,
сваю ўласную
кроў да апош-

няй кроплі, толь-
кі-бвыратаваць,
ажыцьцявіць ра-
боту сэрца, ве-
наў і артэрыяў
вялікага права-
дыра Леніна
Ільліча, адзіна-
га, непаўтары-
мага. Ды цудуне
адбылося там,
дзе навука бяз
моцы. І вось
Леніна няма...
Словы гэтыя
рушацца ў па-
разуменьні, як
в ялізарная
скала ў мора.
Ці магчыма ве-
рыць?

Працоўныя ўсяго сьвету не захочуць прыняць гэты
факт, бо дужа моцны яшчэ вораг, бо шлях яшчэ далёкі, бо
ня скончана яшчэ вялікая праца—найвялікшая ў гісторыі. Бо
Ленін патрэбен усясьветнаму пролетарыяту, як, можа быць,
ніколі ніхто яшчэ непатрэбен быў гісторыі народаў.

Больш 10 месяцаў цягнуўся другі прыступ хваробы,
больш цяжэйшы, чым першы. Кроваразносная сыстэма,—па
горкаму паведамленьню дактароў,—увесь час „гуляла“; гэта
была страшэнная гульня з жыццём Ільліча. Магчыма было
чакаць паляпшэньня, амаль поўнага зацішша, але разам з

гэтым і катастрофы. Мы ўсе чакалі выздараўленьня. А прышла катастрофа. Дыхальны цэнтр у мазгох адмовіўся працаваць і згасіў цэнтр гэніяльнай думкі. І вось няма Ільліча..

Партыя асірацела. Асірацеў пролетарыят. Гэта пачуцьцё нараджаецца раней за ўсё весткай аб сьмерці вучыцеля-правадыра. Як пойдзем уперад? Ці знойдзем шлях? Ці ня заблудзім? Бо Леніна, таварышы, з намі больш няма.

Леніна няма, ды ёсьць Ленінізм. Няўміручае ў Леніне— яго вучэньне, яго праца, яго мэтад, яго прыклад,—жыве ў нас, у той партыі, якую заснаваў ён, у тэй першай рабочай дзяржаве, якую ажыццявіў і якую накіроўваў ён.

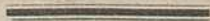
Нашы сэрцы сашчаміліся ад бесканечнага жалю, што мы больш ня маем таго, з кім, дзякуючы гісторыі, працавалі і ад каго вучыліся.

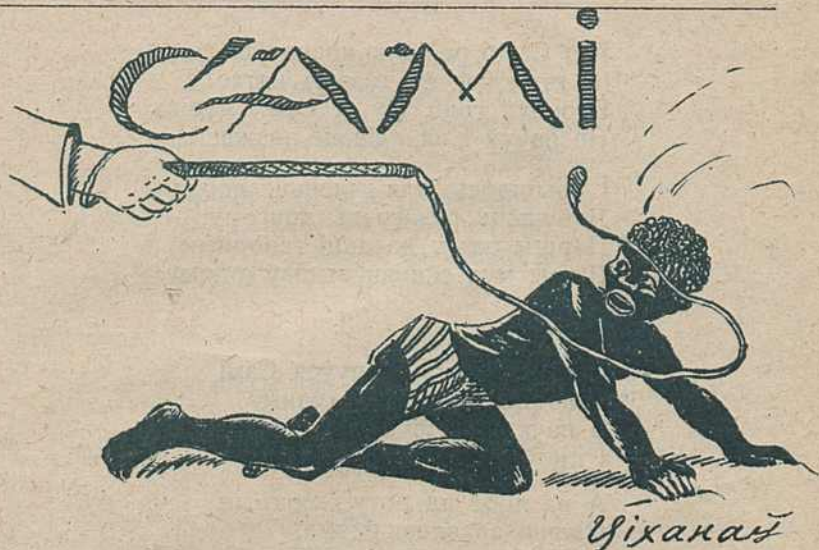
Наша партыя ёсьць Ленінізм у дзейнасьці. Наша партыя ёсьць колектыўны правадыр працоўных. І ў кожным з нас жыве частка Леніна—тое, што складае лепшую частку з нас. Як пойдзем уперад?—З ліхтаром Ленінізму ў руках Ці знойдзем шлях?—Колектыўнай думкай, колектыўнай воляй партыі нойдзем!

І заўтра, і пасьлязаўтра, і праз тыдзень і праз месяцы мы будзем пытаць сябе: няўжо, няўжо Леніна няма? Бо няпэўным, немагчымым, страшэнным разгулам прыроды прадставіцца і доўга яшчэ будзе здавацца яго сьмерць.

Хай той-жа ўкол голкі, які мы адчуваем і будзем кожны раз адчуваць у сэрцы пры думцы аб тым, што Леніна больш няма, стане для кожнага з нас напамінам, перасьцярогай, закліканьнем: твая адпаведнасьць павялічылася—будзь вартым выхаваўшага цябе правадыра. У журбоце, у жалобе, у горы шчыльней самкнем шэрагі і сэрцы! Самкнем іх дзеля новых боек!

Таварышы, браты, Леніна з намі няма! Прашчай, Ільліч! Прашчай, правадыр!

1.

Добры у Самі Сагіб*) і разумны,
Толькі б'е так балюча стэкам.
Добры у Самі-Сагіб і разумны,
Толькі Самі ня лічыць чалавекам.

Ён глядзіць на яго ў паўвока
І ніколі ня скажа „дзякую“.
Самі грэе для галеньня яму сподак
І сядлае для яго каняку.

Сагіб усе думкі Самі
Ведае, як Вішну**) магутны
Памыліўся—па пятах кіямі
Выб'юць Самі—чула і скрутна.

Ды ня дарам бацька у Самі
Ў Бэджапуры***) быў скараходам
Ногі хлопчыка бегаюць самі
Усё сьмялей і спрытней год ад году.

2.

Гэты год быў дужа нядобрым—
Аблавухага шэрага поні
Укусіла чорная кобра
І шатан крычаў у тэлефоне.

*) Пан.

**) Індыйскі бог.

***) Індыйскі горад.

Раз Сагіб раніцою прачнуўся
(У гэты час ён газеты чытае),
Буркнуў гонг. Ну, а Самі, мусіць,
Не пачуў і на кліч не зважае.

І прышлося для галеньня сподак
Даручыць разагрэць другому;
Першы раз у жыцці галодным
Шэры мул сёння вышаў з дому.

3.

Праз тыдзень вярнуўся Самі
Галодны, худы, абадраны,
З пачарнелымі ад бруду нагамі
І кроў запяклася на ранах,

А на лобе ад поту мокрым
Сіняка алавяная пляма,
І Сагіб, што глядзеў у паўвока,
Цяпер абодвума глянуў.

—Дзе ты быў, павійн*) бясхвосты,—
Сагіб з-за газеты кінуў.
Адказаў яму Самі проста:
—Я баяўся зубоў твайго кія!

Я шукаў да таго пуцявіну,
Хто вышэй усіх радж**) і манахаў.
Без дарог заблудзіў у даліне,
Як сьляпое кацянё на даху.

—Ты радзіўся, каб быць паслухмяным,
Грэць вадку мне, сядлаць каняку,
Бегаць з почтай, глядзець за стайняй.
Я ўладар твой! Чуеш, сабака?

4.

—Той далёкі жыве за гарамі,
Што ўпіраюцца ў неба каменьмі,
У горадзе з вялікімі дамамі
І завуць яго людзі—Ленін.

Ён галоднага накорміць хлебам,
Можа воўка зрабіць чалавекам.
Ён вялікі Сагіб перад небам
І ніколі ня б'ецца стэкам.

*) Малпа.

**) Індыйскі князь.

Самі—старадаўнага роду,
А для Леніна ўсё забудзе—
Будзе грэць для галеньня яму сподак,
Чысьціць Леніну поні ён будзе.

І дасьць яму Ленін за гэта
Шмат парад і бліскучых руп'яў,
Як ніхто не даваў на сьвеце—
Сам усіх Сагібаў загубіць.

5.

— Дзе ты чуў усё гэта, бязмозглы?—
Кінуў вокам Сагіб на Самі.
— І ам, дзе белым бываць ня можна—
У старых Амрытсарскіх крамах.

Ў гандляроў увесь сьвет на далоні—
Яны ведаюць бедных думы:
І пачом у Рахілкэндзе коні
І які гэты Ленін разумны.

— Выйдзі,—кінуў ангелец жорстка,
І Самі пайшоў з пабедай.
Сагіб у сябе запёрся
І ня выйшаў нават абедаць.

6.

А Самі стаяў на каленях,
Хоць чарнелі крывёю раны,
І маліўся далёкаму „Ленін“,
Што жыве за сівымі гарамі.

Каб пачуў ён яго малыя крыўды
У сваёй далёкай сталіцы,
Да якой не даляець на скрыдлах
Нават птушцы, хутчэйшай за зарніцу.

І яе дажджы праглынулі-б,
Слон-бы бег і здох з няпрывычкі
І зламалі-б крылатыя буры
Агнявую Сагібаў брычку.

7.

Так далёка быў гэты Ленін,
А пачуў ён адразу Самі.
І хлопчык стаяў на каленях
І іскрыліся вочы сьлязамі.

Я ускочыў лёгка і праворна,
Як-бы маслам намазали бёдры.
Вечар выліў на стан яго чорны
Дзіўных пахаў паўнюткаія вёдры.

Нібы знаў ён—нарадзіўся ў Амрытсары
І на гэты раз чалавекам
І ніколі яго ня ударыць
Злы Сагіб сваім гнуткім стэкам.

Перанлаў А. Дудар.

У мажыцкі.

ЛЕНІН АБАРОНЕЦ ПРЫГНЕЧАНЫХ

Памёр Ленін, абаронец прыгнечаных! Як маланка прабегла гэтая вестка пазнойнай Афрыцы і па вялікай Азіі. Даведаліся аб сьмерці Леніна і чорныя і жоўтыя народы, і сьціснула гора іх многастрадальнае сэрца. Яны ніколі ня бачылі Леніна; яны ня ведаюць нават, дзе знаходзіцца гэтая далёкая Расія, тым ня менш моцна засмуціліся яны, атрымаўшы жалобную вестку.

І аннаміцкі селянін, паляўнік Дагамеі, прыгнечаны капіталам, даведаўся ўжо даўно аб тым, што недзе далёка ў халоднай Расіі просты, з мазольнымі рукамі народ прагнаў ад сябе дэспота-цара, скінуў ярмо капіталу-насільніка, жыве вольна, карыстаючыся з сваёй працы. Даведаліся прыгнечаныя, што на чале іх стаяў волат,

імя катораму—Ленін. Але гэта яшчэ ня ўсё:

„Дайшла да іх вестка і аб тым, што гэты вялікі чалавек, вызваліўшы сваіх, прагнецца вызваліць і другія народы. Ён нават кліча белых дапамагчы жоўтым і чорным вызваліцца з-пад ярма „румі“, усіх „румі“, рэзыдэнтаў, губэрнатараў і іншых. Раней ім здавалася, што немагчыма, каб існаваў такі чалавек, але потым да іх сталі даходзіць туманныя чуткі аб камуністычнай партыі, аб арганізацыі, імянуемай Інтэрнацыяналам, якая ставіць сваёю мэтаю барацьбу за эксплёатуемых, усіх эксплёатуемых, у тым ліку і іх; гаварылі, што на чале гэтай арганізацыі стаіць якраз ён—Ленін“.

Так гаворыць аб сьмерці Леніна прадстаўнік прыгнечаных народаў, камуністы з Інда-Кітая таварыш Нгуэн Ай-Квак.

Нам зразумелы гэтыя простыя словы, прасякнутыя глыбокім, шчырым пачуцьцём, бо мы знаём, як цяжка жывецца прыгнечаным нацыям, як цяжка ім згубіць такога правадыра, як Ленін. Царская Расія, гэтая вялікая турма народаў, была добра вядома Леніну. Гэта яна зьвярнула яго ўвагу і пакіравала ўсе сілы яго вялікага розуму ня толькі на вызваленьне пролетарыату, але й на вызваленьне тых, каго празвалі „інародцамі“. А іх шмат было ў царскай Расіі, больш 50 % усяго насяленьня, каля соткі міліёнаў. Іх эксплёатаваў капітал, ім ня можна было гаварыць і вучыцца на родных мовах, для іх арганізаваліся пагромы, іх атручвалі царскаю гарэлкаю. Ціхаю, няўхільнаю сьмерцю выміралі яны. Што гэта так, мы бачым з дакладу прадстаўніка Бурат-Мангольскай рэспублікі т-ша Ербанова на адной з нарадаў у Маскве ў 1923-м годзе. Ён гаворыць:

„Наша рэспубліка налічвае да 200.000 чалавек. Цяжкае мінулае царскага часу пакінула нам вялікія раны. Бізун нашага жыцьця—гэта сифіліс і сухоты. Ня менш як 30 % насяленьня хварэе вэнэрычнымі хваробамі і да 40 % сухотамі. З году ў год ідзе выміраньне. Статыстычны матар'ял у гэтых адносінах вельмі цікавы. Статыстыка з 1897 да 1917 году, за 20 гадоў, паказала выміраньне ў 10.000 чалавек; штогодна вымірала 500 чалавек.“

Так было ня толькі ў Расіі. „Культурная“ Эўропа таксама пабудавала імперыялістычныя дзяржавы, каторыя жыцьцём сокамі „адсталых“ Азіі, Афрыкі і Аўстраліі.

Але пачалі прачынацца прыгнечаныя. З вялікаю радасьцю вызначае У. І. Ленін гэты факт у сваім артыкуле „Пробуждение Азии“ (XIX т., стр. 25):

„Сусьветны капіталізм і рускі рух 1905 г. канчаткова абудзілі Азію. Соткі міліёнаў забітага, адзічэлага ў сярэднявяковым застоі насяленьня праснуліся да новага жыцьця і да барацьбы за элемэтарныя правы чалавека, за дэмократыю“. (XIX т., стр. 26)

— У гэты самы час,—гаворыць далей Ленін,—„цывілізаваная“ Эўропа кінулася пад абарону рэакцыі, ваеншчыны і папоўшчыны. Яна зьяякалася падняўшагася колёніяльнага руху прыгнечаных нацыяў з аднаго боку і соцыяльна-рэвалюцыйнага руху пролетарыяту з другога боку. Гэтыя два рухі ідуць адначасна і звязаны адзін з другім моцнымі ланцугамі ў адносінах да эўропэйскай буржуазіі:

„У Азіі ўсюды расьце, пашыраецца і мацнее магутны дэмакратычны рух. Буржуазія там яшчэ ідзе з народамі проці рэакцыі. Прачынаюцца да жыцця, да святага і да свабоды соткі міліёнаў людзей. Якое захапленне выклікае гэты сусветны рух у сэрцах усіх сьвядомых рабочых!“ (XIX т., „Отсталая Европа и передовая Азия“. Стр. 28).

Эўропэйскі пролетарыят зьяўляецца добрым і пэўным саюзнікам колёніяльных прыгнечаных народаў. Ён павінен стаць на чале іх і вясці ў барацьбу. Ён павінен, апрача таго, рабіць уплыў на разьвіцьцё гэтых народаў, тлумачыць ім сутнасьць клясавай соцыяльнай барацьбы, адрываючы працоўныя масы прыгнечаных нацый ад дробнай буржуазіі гэтых нацый і звязваючы гэтыя працоўныя масы з пролетарыятам усяго сьвету.

Нацыянальны вызваленцкі рух ня мае моцы сам у сабе, калі на чале яго ня стане пролетарыят і ня злучыць яго з соцыяльным клясамым рухам, бо імперыялізм ёсьць вышэйшая форма капіталізму, і перамагчы яго немагчыма, не змагаючыся з капіталізмам. Але зусім іначай ідзе справа, калі з прыгнечанымі нацыямі на арэну барацьбы выступае пролетарыят.

Само сабою зразумела, што калі прыгнечаныя народы зацікаўлены ў кіраўніцтве пролетарыяту, то й пролетарыят павінен выкарыстоўваць для мэтай соцыяльнай рэвалюцыі вызваленцкія рухі прыгнечаных народаў. Калі распачынаецца барацьба, то трэба мець на ўвазе ўсе слабыя месцы ворага; трэба ўзрываць тыя склады пораху, каторыя захаваны ў глыбокім яго тыле. Такія склады пораху ў тыле імперыялізму зьяўляюцца яго колёніі, гэтыя турмы прыгнечаных народаў:

„Мы былі-бы вельмі дрэннымі рэвалюцыянерамі, калі-б у вялікай вызваленцкай барацьбе пролетарыяту за соцыялізм ня сумелі скарыстаць усякі народны рух проці асобных бедаў імперыялізму, у інтарэсах абвастрэньня й пашырэньня крызісу“. (XIX т., стр. 214).

Як і Маркс, Ленін вучыў з увагаю прыглядацца да нацыянальных асаблівасьцяў прыгнечаных народаў і з вялікаю ўвагаю і асабліваю асьцярожнасьцю адносіцца нават да перажыткаў нацыянальнага пачуцьця ў працоўных масах тых нацыяў, каторыя раней былі прыгнечаны ці непаўнапраўны.

Векавечны нацыянальны ўціск зрабіў гэтае пачуццё хворым, і яго трэба лячыць на працягу доўгага часу. Гэтая нацыянальная хвароба прытаілася глыбока і вырваць яе адразу немагчыма. Толькі перамога соцыялізму над капіталізмам утварае спрыяючы грунт для знікнення хворага нацыянальнага пачуцця. Ня трэба выкасоўваць нацыянальнага пытання, бо гэта прыводзіць да наіўнага інтэрнацыяналізму, каторы ўсё-роўна гранічыць з шовінізмам. Ленін прыводзіць на гэтую тэму такое месца з Маркса:

„Учора, піша Маркс 20 чэрвеня 1866 г., былі спрэчкі ў Радзе Інтэрнацыяналу аб сучаснай вайне (аўстра-пруская вайна). Спрэчкі дайшлі, як і трэба было спадзявацца, да пытання аб нацыянальнасцях і аб нашых адносінах да яго. Прадстаўнікі „маладой Францыі“, нерабочыя, высоўвалі той пункт погляду, што ўсякая нацыянальнасць і самая нацыя—застарэлыя перажыткі...

Ангельцы вельмі сьмяяліся, калі я пачаў сваю прамову з таго, што наш прыяцель Ляфарг і інш., выкасаваўшыя нацыянальнасці, зьвяртаюцца да нас пафранцуску, г. ё. у мове, незразумелай для 0,9 сабраньня. Далей я зрабіў намёк, што Ляфарг, сам таго не адчуваючы, пад скасаваньнем нацыянальнасцяў разумее, здаецца, паднявольныя іх абразцовай французскай нацыяй (XIX т, стр. 135)

Адсюль ясна, што наіўны інтэрнацыяналізм, каторы адмахваецца ад нацыянальнага пытання, прыводзіць да прызнання панаваньне больш культурнай нацыі, каторая павінна зацерці і такім спосабам прыгнясці менш культурныя нацыянальнасці. Такая пастаноўка нацыянальнага пытання якраз і зьяўляецца нацыяналістычным перажыткам, які стаіць перашкодаю на шляху да правіловага разьвязаньня нацыянальнага пытання.

Шмат прышлося пісаць і гаварыць Ёльлічу па пытаньню аб самавызначэньні нацыі. Дзякуючы яго працы, стары, няясны і расплывчаты лёзунг аб праве нацыяў на самавызначэньне быў зьменен на зусім прасты і ясны лёзунг аб праве нацыяў і колёніяў на політычнае аддзяленьне і на ўтварэньне свайго ўласнага самастойнага гаспадарства. Соцыялістыя-згоднікі хаваліся за няяснасцю старога лёзунгу аб самавызначэньні, укладваючы ў яго паняццё толькі культурна-нацыянальнай аўтономіі. Для прыгнятаючай вялікай нацыі яны, такім спосабам, астаўлялі ўсю поўнасьць політычнай улады і прыгнячэньня.

Буржуазія, бачачы гэта, таксама ўхапілася за гэты лёзунг, зусім для яе неапасны.

Што гэта так, магчыма пераканацца з праграмы такой тыповай партыі... буржуазіі, як партыя кадэтаў, каторая ў

11-м пункце сваёй праграмы таксама стаіць за культурнае самавызначэньне нацыяў. Пад лёзунгам самавызначэньня нацыяў адбывалася й сучасная нам імперыялістычная бойка, каторая мела сваёю мэтаю якраз парабашчэньне нацыяў і пашырэньне колёніяў.

Новы лёзунг аддзяленьня сваёю яснасьцю ўтварыў грунт для давер'я, для сувязі працоўных масаў адзін нацыі з працоўнымі масамі другой нацыі. На грунце гэтага лёзунгу ўтварыўся наш зусім дабравольны Саюз С. С. Р., каторы мае вялікую моц.

Ён апіраецца ня столькі на сваю збройную сілу і ваенную тэхніку, колькі на свае самастойныя і аўтономныя рэспублікі, каторыя ёсьць вынік соцыялістычнага выяўленьня нацыянальнага пытаньня. З другога боку лёзунг аддзяленьня павінен быў расшыфраваць і расшыфраваў увесь фальш салодкіх словаў аб самавызначэньні, якімі буржуазныя дзяржавы хацелі прыцягнуць да сябе прыгнятаемыя нацыянальнасьці.

Ленін звязаў нацыянальнае пытаньне з колёніяльным, *у той час, як да яго гэтай сувязі не рабілася.* Гаварылі аб праве на самавызначэньне толькі для „гістарычных, цывілізованных“ нацыяў, каторыя складалі толькі паўміліярда. Зусім былі забыты 1¼ міліярда „негістарычных і нецывілізованных“ колёніяльных народнасьцяў Азіі, Афрыкі, Амэрыкі і Аўстраліі.

Яны лічыліся тым гноем, на каторым павінна расьці цывілізацыя культурных народаў, кіруючых жыцьцём. Такое разуменьне нацыянальнага пытаньня было на руку імперыялізму, каторы згаджаўся з самавызначэньнем культурных народаў. Зусім іначай мысьліць імперыялізм аб колёніяльных някультурных нацыях. Ён самавызначае іх стрэльбамі, кулямётамі і гарматамі. Так самавызначае Гішпанія Кубу, Францыя—Мадагаскар і Туніс, Англія—Індыю і г. д.

Ня так адносіцца да малых і някультурных нацыяў Саюз С. С. Р., пабудованы згодна вучэньню Леніна. Самым малым, самым няпрыметным і адстаўшым у сваім разьвіцьці народам знайшлося месца ў Савецкім Саюзе Молата і Серпа. Яны ўвайшлі ў склад яго не як колёніі, а як асобныя рэспублікі.

Ленін, апроч таго, нацыянальнае пытаньне паставіў на грунт інтэрнацыянальнай клясавай барацьбы, звязаўшы яго з міжнароднай пролетарскай рэволюцыяй і дыктатурай пролетарыяту. Ленін кліча прыгнечаную нацыю ісьці на барацьбу не пад правадырствам сваёй буржуазіі, а пад правадырствам пролетарыяту. Замест *адзінага* нацыянальнага фронту ўтвараецца *адзіны* клясавы фронт працоўных масаў. Гаворачы на размаітых мовах і жывучы ў розных куткох сьвету, яны пойдучь да інтэрнацыянальнай рэволюцыі і працы.

Калі соцыялістыя-згоднікі і лібэральная буржуазія гаварылі аб самавызначэньні нацыяў, то яны абмяжоўваліся толькі дэкларацыяй гэтага лёзунгу. Яны добра ведалі, што ў някультурных, прыдушаных імперыялізмам народнасьцях няма сілы, каб ажыцьцявіць дэклараванае ім права на самавызначэньне.

Як, напрыклад, можа пабудаваць свае ўстановы нацыя, каторая ня мае культурных сілаў і сродкаў? Ленін выразна вызначыў, што *толькі дэклараваць, абвясціць самавызначэньне— гэта значыць не зрабіць нічога. Трэба ісьці на дапамогу працоўным масам адсталых, малакультурных і някультурных народнасьцяў, каб яны маглі дапамагчы ў сваім разьвіцьці тых, хто за часы іх ўціску напярэдзіў іх. Трэба правозіць у жыцьцё цэлы шэраг практычных мерапрыемстваў, каб вызваленыя нацыянальнасьці маглі падняцца да культурнага і гаспадарчага стану іх культурных народаў.* Ленін у нацыянальнае пытаньне ўнёс, такім спосабам, апроч формальна-юрыдычнага, фактычны і практычны элемэнт.

Сканаў вялікі абаронец прыгнечаных нацыяў і пролетараў усяго сьвету. Але пасья яго асталася яго навука і яго партыя. Тое, чаго не пасьпеў сказаць і зрабіць правадыр, гаворыць і робіць Комуністычная партыя. Будуецца магутны Саюз С. С. Р., у каторым няма соцыяльнага й нацыянальнага ўціску. Шпаркім крокам ідуць уперад за пролетарыятам адсталыя народнасьці.

Ажыцьцяўляюцца словы прамовы Леніна на 2-м конгрэсе Комінтэрну:

З дапамогаю пролетарыяту найбольш перадавых краёў адсталыя краіны могуць перайсьці да савецкага строю і праз пэўныя ступені разьвіцьця— да комунізму, мінуючы капіталістычную стадыю разьвіцьця.

Хто быў нічым, той будзе ўсім!"

XIV.

Поўнач. Маўкліва.

Толькі чуваць, як коні жуюць траву ды бражджыць жалезнае пуга.

Але начлежнікам не палахліва. Ём што?! Ня першую ночку пасуць яны каней сярод лясоў і палёў... Не адну байку праслухалі яны ад старэйшых начлежнікаў аб розных страхах, аб чэрцях і ведзьмах, аб ваўкалаках і мерцьвякох. Іншы раз гэтак зачаруюцца якім-небудзь прыгожым сказам, што не пабачаць, як і ночка прабяжыць.

Гэта было раней...

Цяпер-жа ня байкі баялі, а гаварылі аб тым, што сапраўды наўкола дзеелася—гаварылі аб паўстанцах.

— Эх, каб я быў такім адважным, як Грышка-Сьвінапас... Я і дня не сядзеў-бы ў хаце...

— Пайдзі ў лес, і адвага знойдзеца.

— Баюся... Падумаеш аб гэтым і то мурашкі па целе забегаюць... Зловяць легіёны—бата ўсыплюць, як Ёгнасо Пятроваму, што й цяпер яшчэ сядзець ня можа.

І грамада начлежнікаў гучна рагатала...

У гэты час непадалёку ад вогнішча нехта выстраліў з карабіна.

Грышка здрыгануўся...

— Пэўна парабак Яроцкага прывёў каней да нас,—загаманілі хлопцы,—распытаем аб Казюку...

Так. Гэта быў Хведар, які ўжо некалькі гадоў служыць у шляхціца Яроцкага... Хведар быў крыху, як кажуць „недапечаны“... Служыў увесь час бяз грошай, толькі за яду і адзеньне.

— Ну, Хведар, раскажы, як Грышка-Сьвінапас твайго паніча з лесу прагнаў?

— Што аб гэтым казаць... Ёсьць іншыя навіны...

— Ну, ну! Гавары!

Хведар зняў з плячэй карабін, сеў каля вогнішча на купіне і сказаў:

— Учора Казюк з легіёнамі начаваў дома... Паміж сабою гаманілі, што ўцякаць трэба, а то наўкола паўстанцы і чырвоныя напіраюць...

— Напіраюць?!...

— Ды яшчэ як напіраюць... Казюк таксама будзе ўцякаць. Ужо адзеўся ў жаўнерскую форму, з карабінам... А маці яго—як плача!.. Ня хоча, каб уцякаў... Можа даруюць, кажа... Казюк і слухаць ня хоча... Грышка, кажа, як вернецца, то першы застрэліць за тое, што паўстанцаў выказваў... І то яшчэ, кажа, добра, што зразу не застрэлілі там у лесе, як даведаліся аб здрадзе...

— Ну, а яшчэ аб чым гаварылі?...

Хведар аглянўся на бакі і пачаў шаптаць:

— У маёнтку, дзе стаіць усё начальства, паперы нейкія прапалі... Мусіць важныя, бо шмат каго пасадзілі ў пастарунак, каб прызнаваліся, хто ўзяў... Парабкоў білі нагайкамі.. Нешта пра лясніка гаварылі і пра пастуха Лявона... Ня чуў толькі, што гаварылі...

Грышка падняўся. У яго моцна застукала сэрца і паружавеў твар. Гутарка аб прапачы папер, аб бацьку і лясніку выклікала думку аб Гэльцы.

— Няўжо гэта яна выкрала паперы? А што, калі яе зловяць?—падумаў Грышка і занепакоіўся...

— Заўтра суд будзе над сялянамі ў воласьці,—зноў гаманіў Хведар,—легіёны туды зьяжджаюцца.

Грамада змоўкла. Пачуліся цяжкія ўздохі...

— Зноў будуць вешаць..

— І страляць...

— А за што?—загаманіў адзін з хлапцоў, падняўшыся з-пад кустоў,—за тое, што не пайшлі надарэмніцу працаваць на пана?! І за гэта судзіць? За гэта вешаць?

— Хто дужы, таго і права, таго і слухай...

Грышка не сьцярпеў. Сьціснуўшы кулакі і насунуўшы шапку на лоб, ён падбег да палаючага вогнішча і сказаў:

— А хто, павашаму, дужэйшы? Адзін пан, ці вось наша гэта грамада хлапцоў?!

— А легіёны!—адказаў-жа Хведар.

Хлапцы прыпадніліся.

— Гэта хто такі сьмелы? Ты ў каго служыш?—сьмяючыся запытаў адзін з хлапцоў.

Усе начлежнікі пачалі ўзірацца на Грышку. А Грышка сярдзітым поглядам аглядаў кожнага хлапца.

— Табе, такому зухаватаму хлапцу, ня коні трэба пасьвіць, а разам з Грышкам у паўстанцах быць.

— А вы што—баецца?—сказаў голасна Грышка.

— Неяк боязна,—пачуўся голас з грамады.

— А вам ня боязна, што заўтра прыгавораць на шыбельніцу такіх вась самых, як вы, лапцюжнікаў? Гэта вас не палохае?

Усе маўчалі. Некалькі хвілін Грышка не пераставаў злоснымі словамі ляць паноў і сарамаціць тых хлапцоў, што ня хочуць рашуча бараніцца—ня йдуць у паўстанцкія атрады.

Хлопцы, дзяўчаты і нават мужчыны абступілі Грышку і лавілі кожнае яго слова.

— Пакуль ня позна—ня дайце рабіць самасуду над сялянамі. Віламі й тапарамі абаранеце заўтра тых, каго жан, дары павесіць захочуць. Мы вам паможам... А цяпер бывайце здаровы! Перадайце прывітаньне Казюку і скажэце што Грышка з ім пасьпее паквітацца.. Цяпер-жа Грышку трэба ў лес пасьпяшацца. Мяне там чакаюць...

І Грышка шпарка пашыбаваў у цемень ночы. Начлежнікі некалькі часу былі нібы зачараваны. Яны не маглі даць веры, што гэта быў той самы Грышка-Сьвінапас.

— Вось скажу заўтра Казюку, што Грышку бачыў,—абазваўся Хведар...

— Маўчы, дурніца... і слова нікому ня рэчні... Ён, пэўна, прыходзіў узнаваць, як і што тут робіцца... ая-яй?... Ну, гэта дзіва... Глядзі—не пабаяўся...

Трашчыць на агні яловае гольле, недзе зарзала жарабётка... Усе чамусьці павярнулі галовы ў той бок, куды накіраваўся Грышка, і маўчалі... Полюмя шугала... Асьвечаныя злённыя дрэвы здаваліся нібы пазалочанымі, здаваліся нейкімі казачнымі расьлінамі. Але гэта хараство ня вабіла да сябе погляду начлежнікаў... Яны пазіралі на лес і думалі аб Грышку, думалі аб паўстанцах...

XV.

Грышка сьпяшаўся ў тое месца, дзе яго чакалі таварышы...

У галаве яго цяпер раілася адно: хутчэй даведацца, што з Гэлькаю...

Не даходзячы некалькі крокаў да чыгункі, Грышка застанавіўся прыслухацца, ці ня ходзіць па палатне чыгункі варта.

Было ціха. Толькі недзе далёка-далёка быў чуваць сьвісток паравозу.

Грышка стаў прыслухоўвацца лепш і ўглядацца паўздоўж чыгункі.

Нібы з зямлі выраслі непадалёку тры чалавечыя фігуры. Яны падняліся з выемкі, успаўзьлі па адкосу на палатно, прыпаднялі галовы і доўга пазіралі ў той бок, дзе за тэлеграфным слупам стаяў з карабінам у руках Грышка.

Наўкола лес і балота.

— А можа свае хлопцы?

Грышка падаў умоўленыя гукі...

Тры фігуры шчыльней прыляглі да зямлі, але адгукнуліся:

— Свае!

Раптам Андрэй спаўзае з адкосу і сагнуўшыся ідзе ў бок Грышкі.

— Ты, Андрэй?

— Грышка?!...

— Але...

— Хлопцы, сюды... Сьвінапас жьў!

Яшчэ два паўстанцы вопрамецьцю скаціліся ўніз і бягом да Андрэя і Грышкі...

— Ну, што?—пытае Андрэй,—многа легіёнаў? Ці можна будзе заўтра „прыпарку“ ім даць у гміне?

— Ня можна, а трэба!—сярдзіта адказаў Грышка,—а ў вас што чуваць?

— Эге!... У нас, брат, таво...

Чатыры паўстанцы прыселі непадалёку ад палатна чыгункі за альховымі кустамі...

— Кажы, Андрэй!

— У нас, брат, навіны... Тваё „ваўчанётка“ такія паперы выкрала ў штабе, што мы ведаем усе шляхі, кудою польская армія будзе адступаць...

— Ты праўду кажаш?! А дзе Гэлька?

— Гэлька і яшчэ два паўстанцы панесьлі гэту паперу да паўстанцкага комітэту, ну, а адтуль хутка й чырвоныя атрымаюць яе... А лясніка і... твайго бацьку зноў заарыштавалі... Намерваюцца вывезьці з сабою...

— Значыцца Гэлька жыве?! А бацькі зноў...

Шмат бліжэй пачуўся сьвісток паравозу...

Андрэй усхапіўся.

— Ты што?—запытаў Грышка.

— Паны вязуць нарабаванае дабро... Сялян нашых абабралі... Нам дзьве гадзіны назад прыслала тройка загад—спусьціць з рэк гэты цягнік... Шрубы адвінчаны, балты выняты... Як цягнік будзе блізка—рэйкі трэба расьцягнуць...

Ужо далёка за поўнач...

Яшчэ паўгадзіны, і пачне брацца на золак...

Цягнік ужо недалёка. Чуваць, як шыпіць паравоз і тарахаюць калёсы... Робіцца жудасна.

— А раптам хто зловіць?

Паўстанцы не палюхаюцца.

Грышка ўстае. Карабін за плечы і шэпча голасна:

— Адзін—налева! Другі—направа! Мы з табою, Андрэй, за працу!...

А праз хвілін дзесяць, калі зноў усе чэцьвера паўстанцаў стаялі далёка сярод густых кустоў і думалі аб тым, як заўтра абараніць ад шыбельніцы некалькі дзесяткаў ні ў чым ня вінных сялян, пачулася груканіна, трэск і чалавечы крык.

Цягнік быў пад адкосам...

У гэты самы час Гэлька з двума праваднікамі ўжо была ў паўстанцкім комітэце.

Атаман паўстанцкага руху па ўсім абшары Беларусі вачам сваім ня верыў, што ў яго руках плян адступленьня польскіх войск. Ён то нахмурыць бровы, то пачынае ўсьміхацца...

— Гэта яна, вось гэта „ваўчанётка“, як мы яе завём, сьцібрыла гэтыя лісты... Яна крыху прыслугоўвала ў пана Панятоўскага... Выгледзіла, дзе ляжаць, ды таво... Яна ўвесь час усе сэкрэты перадавала Грышку-Сьвінапасу... Па яго даручэньню й паперы гэтыя выкрала... Кахаюцца яны з Грышкам, таварыш атаман...

Гэлька пачырванела!..

Атаман падыйшоў і стаў яе гладзіць па скудлочаных валасох...

— Ты, „ваўчанётка“, будзеш з намі—мы цябе не адпусьцім...

— А дзе Грышка?—вырвалася з вуснаў Гэлькі...

— Ён таксама хутка тут будзе...

Зашасталі ненадалёку кусты...

Чуваць галасы:

— Прыклад!

— Пінск!

З кустоў выглянуў паўстанец і сказаў:

— Таварыш атаман, да цябе з вусным данясеньнем ад Грышкі-Сьвінапаса!

— Слухаю!

— Цягнік пад адкосам. Заўтра пад вечар суд над сялянамі ў N-скай гміне. Сялянства на нашай старане. Польскія войскі нашага району рыхтуюцца да адступу!.. Чакаем загаду!..

— Сувязь з вясковымі паўстанцкімі тройкамі ўстаноўлена?

— Устаноўлена, таварыш атаман! Сам Грышка быў на вёсцы—усё зроблена!..

— Тагды... усяму району быць нагатове!.. Камандзірам
— усіх паўстанцкіх атрадаў трымаць сувязь з Грышкам-Сьві-
напасам і слухаць яго загаду!...

— Добра, таварыш атаман!...

Ужо раніца.

Сонца чырвоным капытом пачынае вытыркаць з-за ўзгор-
ку. Лісьце алешнікаў нібы крывёю аплэвана.

Птушкі не перастаюць зьвінець над галовамі паўстанцаў,
якія прыляглі на некалькі хвілін супачыць перад боем...

А Грышка ня сьпіць. Ён павярае ўсе атрады. Абмяр-
коўвае плян наступу на гміну. Раз-по-раз выслухоўвае даня-
сенні аб падрыхтоўцы сялян у бойку з жандармэрыяй. А
як толькі вольная хвіліна—ён думае аб Гэльцы.

Грышка хацеў-бы яе пабачыць... Хацеў-бы заглянуць
на яе чорныя вочы, на загарэлы ад вясеньняга сонца твар,
— можа гэта наддало-б яму адвагі зрабіць налёт на гміну
і выратаваць сялян-бунтароў...

— Грышка, супачні хвіліну!—кажа Андрэй, схіліўшыся
пад кустом...

— Не магу... Пасьля працы супачыць толькі можна...
Цяпер не да гэтага... Рыхтуюся...

І ў галоўным паўстанцкім комітэце таксама рыхтаваліся...

Выкрадзеныя паперы аб пляне адступу польскіх войск
яшчэ ўночы былі пасланы нарочным да чырвоных... Цяпер-
жа ў комітэце абмяркоўвалі пляны, як накіраваць паўстанц-
кія атрады, каб перасеч дарогу польскім войскам і пры пер-
шай-жа бойцы спрытна злучыцца з чырвонымі...

Комітэту таксама было не да супачынку.

Толькі на растрэсеным пад кустамі сене, прыкрытая
зверху сьвіткаю атамана, салодка спала Гэлька...

Сонца падымалася ўсё вышэй і вышэй, і яго праменьні з
кожнай хвілінай мацней і мацней цалавалі прыгожы твар
дзяўчыны-паўстанкі...

XVI.

Вёска, над сялянамі якой сягонья павінен адбыцца суд,
была акружана жаўнерамі яшчэ да сонца...

Па вуліцы разьяжджалі конныя жандары і выганялі з
хаты тых хлапцоў, мужчын і кабет, якія мусілі пайсьці ў
гміну...

— Шмат хто паўцякаў у лес, — даносіў калоцячыся ад
страху солтыс...

— А раз гэтак, то вшысткіх да гміны, старых і ма-
лых!.. Пся-крэў!.. Запаліць вёску!..

І жандар пачынаў сыягаць бізуном усіх тых старых
мужчын і кабет, якія кідаліся пад каней, цалавалі коням

капыты, цалавалі боты ўланаў, каб толькі пашкадавалі—не палілі вёскі...

Плач вёскі, войканьне й стагнаньне разносілася на некалькі вёрст наўкола.

А па дарозе ў гміну, дзе павінен адбывацца суд, ішоў яшчэ адзін атрад коннай жандармэрыі...

Іх песьня старалася заглушыць плач і енкі ўсёй паднявольнай Беларусі:

Росквітнэнлы пончкі бялых руж,
Вруць, Ясеньку, з тэй военкі, вруць,
Вруць, уцалуй, як за давніх лят.
Дам ці за то ружы найпенкнейшы квят...
Не распачай, любэ дзевчэ, не,
В польскай зямі не бэндзе му зле.
Там под Міньскем, гдзе он в бою падл,
Росквітл на могіле бялы ружы квят...

— Эх, сволачы! Крывапійцы! Найміты панскія! У польскай „зямі“ можа вам „зьле“ і ня будзе, але тут пад Менскам, то мы яшчэ вам пакажам „бялы ружы квят!“—вырвалася з вуснаў Грышкі, які недалёка ад дарогі ляжаў між кустоў і сачыў, колькі войска ў гміну наяжджае...

Жандарскаму палкоўніку, які на брычцы прыехаў у гміну разам з судзьдзямі палявога суда, ад’ютант данёс, што ўсе ваколічныя вёскі збунтаваліся супроць гвалту над сяляннамі і патрабуюць адлажыць суд да разбору справы.

— Маўчаць!—зверам зарыкаў палкоўнік, — дзе падсудзімыя? Дзе мяцежнікі-паўстанцы, што паляць маёнткі ды паноў выразаюць? Страляюць бяз усякага суда!..

— Пане, палкоўнік, іх яшчэ вядуць!..

Брычка палкоўніка пасакатала насустрач арыштаванай грамадзе...

Сяляне і сялянкі ішлі са зьвязанымі назад рукамі.

А з усіх бакоў амаль усе суседнія вёскі высыпалі ў поле з сякерамі і віламі і паводдаль ішлі за арыштованымі... Зялёныя палеткі чарнелі ад сялянства, паўстаўшага за праўду, за свае правы.. Вось-вось, здавалася, гэта чорная хмара людзей, якая насоўваецца з усіх бакоў, на шматкі распатрашыць канваіраў-жандараў і вызваліць арыштованых...

Жандары некалькі разоў спрабавалі страляць ва ўсе бакі... Гэта нікога не палохала... Паўстаўшае сялянства ўпарта рухала да гміны, чакаючы на дапамогу паўстанцаў з лесу...

Палкоўнік, выехаўшы ў канец вёскі, хапіўся за галаву і з крыкам павярнуў назад...

Ён нёсся да атраду, які супыніўся каля гміны вяртаваць за парадкам і супакоем у часе суда...

— На коней! Прэндзай!.. Паўстаньне хлопаў!.. На месцы страляць!..

Конны атрад жандармэры наўшчвал пусьціўся па вуліцы. Але вуліца была ўжо перапоўнена барыкадамі: вуліца была запружана плугамі, баронамі, бярэвельнем і нават пазразанымі дрэвамі яблыняў і ігруш.

Коні ламалі ногі. Жандары тырчком ляцелі з коней—прабіваліся на калючкі або ад неспадзяваньня ня ведалі, што рабіць...

Жандарскі палкоўнік, вядомы кат па ўсёй акрузе, быў ужо схоплен і ўкінуты ў пограб...

Затрашчэлі каля лесу кулямёты...

З жыта, якое сінім морам хвалявалася абাপал вёскі, пачалі паказвацца галовы паўстанцаў...

— Чырвоныя! Чырвоныя!..

Канвойная каманда і конная жандармэрыя, хто застаўся жывым, кінуліся ўцякаць...

Пан Панятоўскі і судзьдзі ўжо даўно няма-ведама куды дзеліся...

Пачалася страляніна.

Жандары ўцякаючы адстрэльваліся.

— Гэй, ты, панская погань! Зладзеі!.. Здавайся!..

А кулямёты трашчаць. Лава паўстанцаў заліла зялёныя абшары палёў...

Рукі ў арыштаваных ужо разьвязаны. Яны з аружжам, з карабінамі і сякерамі... Яны ўжо вяжуць рукі злоўленым жандарам...

У адным канцы вёскі слуп густога чорнага дыму. Загарэліся будынкі...

А ў другім канцы—ідзе суд над палкоўнікам і жандарамі...

Тысячная грамада сялян...

Судзяць паўстанцы.

— Слова мае Грышка-Сьвінапас!...

— У-р-р-а-а!...—нясецца доўгі час па ваколіцы...

— Дык гэта ён, паганец! — вырываецца з вуснаў палкоўніка...

— Ён,—усьміхаючыся кажа Грышка...

Грамада замоўкла.

— А колькі ты, пане палкоўнік, расстраляў і павесіў беларускіх сялян? Колькі вёсак спаліў і колькі людзей пусьціў жабраваць з торбамі? Глядзі — і гэта вёска праз цябе пайшла з дымам пажарам!.. А калі гэтак, то ахвяра за ахвяру—рас-стра-ляць!..

... Сонца ўжо пачало хавацца за лес, які сёньня вельмі сярдзіта шумеў з самага раньня...

Не хацелася паўстанцам пакідаць сялян—сваіх братоў і бацькоў...

— Мы з вамі! Мы адны не застанемся, пакуль ня прыдуць чырвоныя...

І паплыло сялянства з коньмі, каровамі і ўсімі сваімі пажыткамі ў лес ды на балота хавацца ад панскага бізуна, ад кулі жандара...

Зьвечарэла. Над вёскай неба чырвонае ад пажару.

Недзе далёка-далёка на муроўніку каля поля зарыкала карова. Яна адбілася ад чарады і ня ведае, дзе яе шукаць — у лесе ці ў вёсцы...

Лес, людзі... Людзі, лес... Вось яно, да чаго дайшло... У паўстанцкім комітэце Грышка робіць даклад свайму атаману... Атаман моцна цісьне руку Грышку, дзякуе яму ад імя чырвоных і кажа:

— Праз два дні мы будзем на волі. Белапалаякаў і духу тут ня будзе... А цяпер, ці хочаш пабачыцца са сваім памоднікам?..

Грышка здаволена ўсьміхаецца...

З-за кустоў выглядае „ваўчанётка“...

— Грышка!..

— Гэта ты, Гэлька?..

Далёка-далёка стукаюць гарматы... Бліжэй крыху—трашчыць кулямёт...

— Позицыі чырвоных што-раз, то бліжэй, — кажа атаман, пазіраючы пад бляск месяца на пляны...

Грышка з Гэлькаю прымайстраваліся на зломанай бярозе і ня могуць нагаварыцца...

Гэлька расказвае, як яна ўкрала са стала палкоўніка паперы, калі ён быў п'яны і гуляў у садзе з дачкою пана, як Лявона і лясніка арыштавалі, як яна ўцякала...

А Грышка апавядае, як пераадзеўшыся быў у вёсцы і як біўся з жандарамі...

Тлее ў глыбокай яме аганёк... Соладка храпуць змораныя паўстанцы... Хутка і раніца...

XVII.

Польскі штаб занепакоіўся.

Паперы прапалі, адзін з адважных жандарскіх палкоўнікаў забіты сялянамі...

Былі выкліканы карацельныя атрады. Але неспадзяваная вестка, што чырвоныя прарвалі фронт у некалькіх мясцох, прымусіла сьпешна пакінуць маёнтак пана Панятоўскага і бліжэй накіравацца да Менску...

Пачалася суматоха.

Польскія жаўнеры ня вытрымліваюць напору чырвоных, пакідаюць самавольна пазіцыі і бягуць...

Паўстанцы з усіх лясоў і балот Беларусі займаюць галоўныя дарогі, пераймаюць транспарт. Польская артылерыя адступае першай. Кідае гарматы і ўсе баявыя снасьці. Паліць за сабою вёскі, масты, узрывае чыгункі, каб ня даць нагнаць ворагу...

— Чырвоным—мора па калені.

З песьнямі, без супачынку... дзень і ноч у паходзе...

Паўстанцы — на першых пазыцыях разам з чырвонаармейцамі...

Але атрады пад камандай Грышкі-Сьвінапаса ня хочучь пакуль-што станавіцца ў шэрагі з чырвонымі. Яны стараюцца перасеч усе дарогі, стараюцца захапіць у палон цэлыя белапольскія часьці...

Гнеў і помста паўстанцаў ня мела меры. Не дарма бадай-што цэлы год гнілі ў балоце, пухлі з голаду...

Грышка падаваў каманду за камандай...

— Заўтра, хлопцы, супачынак у Менску,—гукаў ён да паўстанцаў, якія ўжо чучь-чучь валаклі ногі ад голаду і сьпякоты...

Але кожная новая пабеда надавала натхненьня і Грышку і яго сябром...

Паміж зялёнаю сьцяной жыта і прылягаючым да яго густым борам паказалася некалькі чалавек у легіёнэрскай форме.

— Гэта іх разьведка!.. Хлопцы, узяць яе..

Паўстанцы пачалі ахватваць у кола. Частка пабегла жытам, а частка разам з Грышкам—лесам.

Застракатаў кулямёт па густым сасоньніку.

Вышла так, што паўстанцы апынуліся ў коле польскіх жаўнераў, якіх тут было больш за сотню...

— Хлопцы, не здавайся!—гукнуў што было сілы Грышка і пачаў адстрэльвацца...

Кулі сьвісталі каля яго вушэй...

З-за ўзгорку-ж наступалі густыя шэрагі чырвонаармейцаў... Легіёнэры кінуліся адступаць. Але Грышка і яшчэ некалькі паўстанцаў былі ўжо адрэзаны і назад павярнуць ня можна было.. Аставалася бегчы ўперад на край леса, праз які павінна была адступіць густая лава легіёнэраў...

Грышка азірнуўся—ніводнага з паўстанцаў няма: нямаведама куды дзеліся. Ён кінуўся бегчы...

За лесам пачыналіся сенажаці... Грышка між кустоў прабраўся да рэчкі... За паўварсты адгэтуль на рэчцы быў мост, па якому, відаць было, цягнуліся шэрагі польскіх войск і грукацелі фурманкі...

Грышка на жываце падпоўз за некалькі крокаў да мосту...

Як толькі спыніліся на нейкі час па мосьце ехаць і ісьці, Грышка набраў сухой лазы і расклаў пад мостам агонь. Мост праз некалькі хвілін быў ахоплен полымем...

Зараз-жа наўшчвал да мосту сакаталі скрынкі з патронамі і беглі польскія жаўнеры...

Агонь ужо ня пусьціў пераехаць. Жаўнеры пакідалі ўсё і сталі пераплываць... А з-заду наяжджала ўсё больш і больш

фурманак. Падняўся гвалт і страляніна... Відаць было, што чырвонья напіраюць...

Грышку хацелася страляць, але ён баяўся гэтым выдаць сябе...

Наўкола-ж страляніна ня спынялася. Ня спынялася і суматоха каля спаленага мосту... Грышка за ўсім наглядаў, лежачы між кустоў пад купінамі...

Надыходзіў змрок.

Грышка хацеў падняцца, але раптам прымеціў, што нехта паўз рэчкі паўзе...

— Хацеў выстраліць...

— А чаму баючыся? Можна гэта наш дзорца?

Грышка падаў знак. Паднялася галава... Гэта быў паўстанец Андрэй.

— Мяне паслалі мост падпаліць...

— Я яшчэ днём падпаліў...

— Грышка! Ты жыў?!.. А мы думалі...

Андрэй абхапіў Грышку і пачаў яго цалаваць...

— Дзе нашы?

— Нашы ўжо акружылі гэты лясок, дзе нас хацелі палавіць. Палякі ўцякаюць на злом галавы...

А па дарозе ізноў імчыцца чорная лава польскіх жаўнераў—бягуць пехатою, едуць на конях...

Адны скачуць у згарэлы мост, ад якога толькі дымяцца галавешкі, другія кідаюцца пераплываць рэчку...

— О, пся-крэў!—сьмяецца Грышка,—прыпякло! Пакупайце ў нашай Сьвіслачы свае панскія жупаны...

Зусім стала цёмна. Сваіх і чужых ноч апранула ў чорную вопратку цемры... Толькі наўкола віднеюцца бліскучыя плямы—гэта дагаралі падпаленыя легіёнэрамі вёскі...

Грышка і Андрэй пачалі пракрадацца да чырвоных пазыцый...

То бягом беглі, то паўзком паўзлі яны канаваю паўз дарогі, па якой час-ад-часу пападаліся насустрэч польскія разведчыкі...

— А што, калі нас зловяць?..

— Дагэтуль не злавілі, то цяпер дудкі!...—паціху адказаў Грышка.

Абудва вылезлі на дарогу...

— Мне думаецца, што калі ня ўжо, то праз некалькі крокаў мы будзем на пазыцыях чырвоных,—сказаў Андрэй, пільна прыглядаючыся ўперад...

— А ўсё-ж-такі трымай вуха востра!..

Прайшлі з паўвярсты полем, а пасьля пачаўся сасновы лес...

Дзьве дарогі перасякаюцца ў лесе...

— Цяпер куды?—пытае Андрэй у Грышкі,—гэта дарога

ў панскі двор вядзе, а гэта—у вёску Бярозаўку. Месца гэта мне крыху знаёма...

— Стой! Ні з месца!...

З кустоў язьміну, між якіх стаяў крыж з расьпяцьцем пана Езуса, выскачылі чатыры легіёнэры з карабінамі ў руках...

Паўстанцы маланкай шмыганулі ў лес... Толькі трашчала сухое гальлё ды шасталі кусты арэшніку...

Легіёнэры пачалі страляць...

Грышка і Андрэй не агледзіліся, як прыбеглі да незнаёмага маёнтку. У пакоях сьвеціцца агоньчык...

— Няўжо паны яшчэ ня выехалі?..

Увайшлі на дзядзінец...

— Хто тут?!—раптам голас з-за старой ліпы.

— Мы... свае хлопцы,—сьмела адказаў Грышка,—а ты хто?

— Вартаўнік...

— Што, паны вашы выехалі?

— І сьлед прастыў... Вунь коні каля ганку запрэжаны—аканом скарбы зьбірае ды таксама дае лататы...

— А бальшавікі далёка?

— Кажуць, за лесам стаяць... Палякі ўсе адгэтуль уцяклі...

Грышка падскочыў да ганку, зачыніў у пакоі дзьверы, падпёр нейкай палкай...

Каля ганку скарбовыя калёсы са скарбам... і запрэжаны два добрыя жарабцы...

— Садзіся, Андрэй!..

— Што вы, хлопцы, павар'яцелі?

— Маўчы, стары!... Садзіся і ты...

Стары вартаўнік жагнаецца... Баіцца садзіцца на аканомаву фурманку.

— Садзіся!—крычыць Грышка,—а не дык страляць буду...

Садзіся і кіруй у той бок, дзе бальшавікі...

Вартаўнік спужаўся і моўчкі карабкаецца на воз...

Грышка пазірае на Андрэя і абудва рагочуць...

Праз некалькі хвілін, як пад'ехалі да акраіны лесу, Грышка зьлез і пачаў шукаць, дзе стаяць чырвоныя дзорцы... Нікога ня можна было знайсці...

Толькі пад'яжджаючы да вёскі, калі мінавалі лес і праехалі вярсты паўтары полем, спаткаўся незнаёмы чалавек...

— Тут хто: бальшавікі ці палякі?

— Учора былі палякі, а сёньня ні тых ні другіх няма.. Жывём бяз улады, вось чаму сьмела і ходзем...

— Значыцца мы ў сваіх, Андрэй!.. Баяцца няма чаго!...

А назаўтра чуць золак два паўстанцы Грышка і Андрэй ехалі вярхом на панскіх конях на чырвоныя пазыцыі...

Траскатня кулямётаў, груканьне гарматаў і сьвісты куль абуджалі ўсіх ад сну і спатыкалі летнюю цёплую ра-
ніцу...

Распачынаўся бой...

XVIII.

Паляна, на якой знаходзіўся галоўны паўстанцкі комі-
тэт, была з двух бакоў акружана польскімі салдатамі...

Пры атамане было чалавек дзесяць паўстанцаў і дзяў-
чына-паўстанка Гэлька. У бойку ўступаць ня было як, бо
палякаў было ў шмат разоў больш. Заставалася хутчэй рас-
сыпацца па лесе і далучыцца да свах атрадаў...

Акружана паляна была зусім нечакана і якраз з бо-
ку чырвоных пазыцый...

Атаман, ён-жа і старшыня паўстанцкага комітэту, саб-
раў жмут сэкрэтных папер і перадаў Гэльцы.

— Ты бяжы ў першую вёску і хавайся там, пакуль
ня прыдуць чырвоныя... Ём гэтыя паперы перадалі... А мы,
хлопцы, гайда!...

Над галовамі ўжо сьвіталі кулі... А там, далей, за шэ-
рагамі польскіх салдат, звонка сакатаў кулямёт чырвоных...
Усе дарогі былі заняты паўстанцамі...

Польскім салдатам прыходзілася адступаць пушчамі-
лясамі, часта спатыкацца з паўстанцкімі атрадамі і ўступаць
з імі ў бойку...

Паўстанцкі комітэт на гэты раз ня мог весьці барацьбу,
бо не разьлічваў ужо спатыкацца з ворагам. Пазыцыі чыр-
воных былі гэтак ужо блізка, што атаман зьбіраўся здаць
штабу чырвоных усе справы, а самому хацелася хутчэй да-
лучыцца да чырвоных часьцей...

Здарылася іначай... Прышлося ўцякаць...

Гэлька з сэкрэтнымі паперамі за пазухай ужо выбягала
з лесу...

Дзе-ні-дзе яна бачыла паводдаль людзей, ня ведаючы—
свае гэта ці чужыя...

Па мокрай сенажаці яна ішла ціхімі крокамі, шукаючы
вачыма ў туманнай сіні якую-небудзь будыніну.

Падыйшла да рэчкі...

Їсьці паўздоўж рэчкі да мосту ці кладкі—палахліва.
Можна напаткаць польскага салдата... Перайсьці рэчку—
глыбока...

Гэлька ўмела плаваць. Але як не замачыць папер?...

Рэчка шуміць. Рыба плюскоча, ганяючыся за машка-
рою па паверху бягучых хваляў... Зашастаў аір... Гэта на-
пэўна шчупак хватануў хвостом...

Гэлька здрыганулася і прысела на траву.

— Трэба пераплываць...

Маленькая паўстанка скінула з сябе вопратку, укрупціла туды паперы, прывязала да галавы і шубоўснула ў воду...

На сярэдзіне рэчкі—вір... Яна ня прымеціла, як усплыла ў бурлячую крыніцу... Яе пачало вярцець на адным месцы і цягнуць на дно..

Доўга Гэлька змагалася з бурлівымі хвалямі, стараючыся пераплысьці вір...

Урэшце, зусім ужо змораная, Гэлька неяк знайшла сілы адплыць ад віру, і яна панеслася хвалямі па цёку вады...

Толькі на крутым павароце рэчкі яна змагла ўхапіцца за прыгнутую к квадзе алешыну і вылезці на бераг...

Доўга ляжала Гэлька на беразе паміж высокай травы і пахучых лугавых кветак, пакуль апомнілася і адпачыла...

Сонца ласкава грэла яе маладое ахаладзелае цела... Сонца цалавала яе прыгожы твар, як-бы дзякуючы ёй за адвагу і храбрасць...

Вечарам Гэлька ўжо была ў вёсцы, дзе гулялі і глуміліся над дзяўчатамі п'яныя польскія салдаты...

— О, курва, пся-крэў!.. Хцэш большэвіка, а легіёна не хцэш?! Ах, ты!..

Дзяўчаты беглі на агароды, хаваліся ў гумнах... А тыя, хто ўжо раз пабываў у руках легіёна, уцякалі ў поле, у лес за некалькі вёрст...

У апошнія дні перад адступленьнем пачалі хавацца ўсе сяляне...

Разам з імі хавалася і Гэлька, як дачка бежанцаў з Віленскай губэрні...

Усе чакалі чырвоных...

А за некалькі адгэтуль вёрст ішла пякучая бойка... Ваявалі не на жыцьцё, а на сьмерць... Грышка з іншымі паўстанцамі быў ужо разам з чырвонымі...

Ён самахвотна пайшоў у разьведку...

Прайшлі два дні...

Была цёмная, цёмная ноч...

Грышка і яго два таварышы пракрадваліся ў горад Менск...

Хто ня памятуе апошніх дзён баляваньня польскай арміі ў Менску?...

Чырвона-сьветлыя ночы ад пажараў...

Гараць будынкі, узрываюцца камяніцы... Наўкола страляюць... На кожнай вуліцы і завулку звон вітрын... На кожным задворку і ў кожнай хаце плач і лемантаваньне людзей...

У вокнах хат выстаўлены абразы... З вакна жыдоўскай згніўшай халупы Лагойскага тракту выглядае твар Езуса, абвешаны белым ручніком...

Нічога не памагае...

Зьвіняць вокны... Галосяць людзі... Гараць будынкі...
Пяюць п'яныя салдаты...

Не распачай, любэ дзевчэ, не,
В польскай земі не бэндзе му зле.
Там под Міньскем, гдзе он в бою падл,
Росквітл на могіле бялы ружы квят...

Зноў чуе Грышка знаёмую песьню... Грышка дрыжыць ад злосьці, ходзячы па Менску, пераапрунуўшыся ў вопратку польскага салдата...

— Помста вам, паганцы, рабаўнікі, помста!..

На аднэй з вуліц Менску Грышка прыглядаецца ў твар жандара, які едзе з пагардай на буланым кані...

— Няўжо Казюк?!. Так, гэта ён, прадаўца...

Грышка схапіў з плячэй карабін і пачаў цэліцца...

Але ў гэты час другі жандар гэтак хватануў Грышку прыкладам па галаве, што ён упаў на тротуар бяз памяці...

Апомніўся Грышка толькі вечарам у нейкім каменным будынку, дзе над ім і над іншымі мясцовымі паўстанцамі адбываўся суд...

— А! Грышка-Сьві-на-пас?!.—Злосна прашыпеў Казюк перад судом,—атаман паўстанцаў беларускіх лясоў!.. Ты помніш, як мяне выгнаў з лесу за „зраду?!“ Панове судзьдзі, ён шмат чаго ведае, што нам карысна будзе ведаць... Яго страляць пакуль-што ня можна, дармо, што ён у мяне цэліўся...

Грышка ня даў адказу ні на адно пытаньне...

— У арыштанскім вагоне да Варшавы!..

Гэтакая была пастанова над маладым паўстанцам, гэроем беларускіх лясоў—Сьвінапасам Грышкам...

У гэту самую ноч, апошнюю ноч польскага панаванья ў Менску, разам з другімі засуджанымі Грышка быў ужо ў запёртым вагоне... А над горадам лёталі бомбы чырвоных гармат...

Грышка ў кожным сьвісьце кулі, у кожным грукаце бомбы чуе голас чырвоных ваякаў, вольныя сьпевы сялян і рабочых...

Засьвістаў паравоз... Застукалі вагоны...

— Бывайце здаровы, лясы і балоты роднай краіны!..

А можа яшчэ і пабачу вас, можа вольна буду разгульваць па ваших абшарах, а не баючыся і не хаваючыся, як у дні мінулага паўстанья!..

Аднагалосная музыка калёс, боль перанесеных жандарскіх нагаек і шомпалаў навяваюць салодкую дрымоту...

Грышка прытуліўся ў куток вагону й заснуў...

А ў Менску гэты час уступалі чырвоныя войскі...

Была раніца... Сьвяточны дзень...

Сьпевам Інтэрнацыяналу горад спатыкае першых чырвонаармейцаў-казакаў...

З загарэлымі тварамі, поўныя адвагі і помсты, уехалі яны на руіны гораду...

— Няхай жыве чырвоны Менск!..

Тысячная грамада з чырвонымі сцягамі, з музыкай вітае чырвоных гэрояў...

Гэлька з чырвоным камандзірам, якому яна перадала сэкратныя паперы з паўстанцкага комітэту, таксама ўехала ў Менск...

На твары яе радасьць... Але на сэрцы сумна... Яна ня ведае, дзе Грышка, ня ведае, дзе яе бацька... Яна толькі ўчора даведалася, што амаль увесь паўстанцкі комітэт, разам са старшынёю-атаманам, які перадаў ёй захаваць паперы, папалі к палякам у палон... Што з імі—невядома...

Каля Гэлькі некалькі знаёмых хлапцоў-паўстанцаў... Яны пацяшаюць засмучаную дзяўчыну:

— Ня сумуй, „ваўчанётка“, Сьвінапас твой ніколі і нідзе не загіне!..

Па вуліцы гораду шэраг за шэрагам ідуць чырвоныя войскі...

— Даеш Варшаву!—гукаюць чырвонаармейцы...

Музыка грае... Не змаўкаюць сьпевы...

Радасьць, якой можа Менск ніколі не адчуваў...

Побач з камандзірам вярхом на белым кані едзе па горадзе й дзяўчына-паўстанка...

— Грышка! А дзе Грышка?!—раз-по-раз вырываецца з яе вуснаў...

І сонца яскравей засьвяціла над вольным горадам... Усьмешка гуляе па тварах шматлікай грамады...

У Гэлькі на вачох сьлёзы... Але на твары яе радасная ўсьмешка...

Яна гукае:

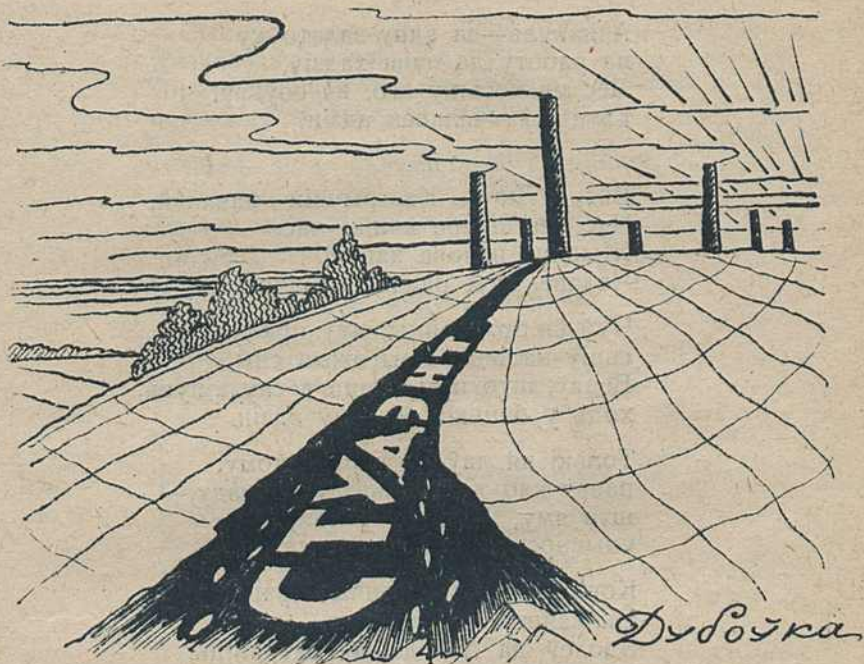
— Няхай жывуць чырвоныя паўстанцы!..

— Няхай жывуць!..

Нясецца па ўсяму гораду, нясецца па ўсёй Беларусі...

Музыка грае... Сьпевы не змаўкаюць...

(Канец першай часткі).

Дубоўка

Пачакай, хай галосіць гармонік
і шалее апантаная карчма.
Я успомніў пра тое сягонья,
што і ў песьні нават няма.

Самы прасты, звычайны пачатак:
нарадзіўся адзін чалавек.
Не страсанулася страху над хатай,
Ня спынілася шапаценьне ў траве.

Падростаў, калыхаў маленькіх
і на пасту ужо ганяў.
Пуга, торбачка, грязь па калені;
адпачынак на балоце, ля вагна.

А затым—вясковая школа,
а затым—жыццё грунём.
І такое,—беларускае кажа слова,—
на кані і пад канём:

І казаў ён сваёй матулі:
прыйдзе некалі гэтка дзень,
калі ПРАЦА наўкол запануе,
калі будзе НАМ пожня ірдзец.

А пакуль—за адну залатоўку
на работу да пана хадзіў.
Лёс ня песьціў яго, ня соўкаў.
Гэта ўсё—чалавек адзін.

II

Вось і Люты. Кастрычнік—навалай.
Час змаганьня, вялікі час.
Жыцьцё нанова кавалі.
Чалавек той радзіўся яшчэ раз.

Чуў ён пра войны, чуў пра краіны,
сьніў калісьці прыгожыя сны.
Ведаў, што прыдзецца вёску кінуць,
хоць у бацькоў ён быў адзін.

Толькі ня даў-бы веры нікому,
нават каб дзед паказаў на вадугу,—
што яму, жабраку такому,
унывэрсытэты асьвету дадуць.

Кончылі войны, кончылі раптам.
Ён ваяваў, ён перамог.
Здолеў да Азіі дзікай патрапіць,
толькі ня здолеў вярнуцца дамоў.

Машына грукоча-ляскоча па рэйках,
быццам кіі аб паркан.
Гэта дзяцюк у Маскву загарэўся.
Шлях: Менск--Самарканд.

Дзе ты, матуля, дзе ты, старая?
Пэўна чакаеш—вернецца сын?
Гэта ты на шляхі паглядаеш...
Не, не палічыш ты дзён і гадзін...

III

Папытайся, чаму на балоце
стала чапля на аднэй назе?
Што пільнуе яна і сочыць,
калі ў вочы туман паўзе?

Мусіць сон высыявае на вёскі,
спавівае пад стрэхі журбой.
Часам лямант, а часам лёска
з-закардонья прыймае бор...

—Ты старая, твой сын комуністы,
ты, мужычка, нарадзіла яго..
Пастарунак панскі чысты—
беларуску вясковую білі нагой...

—Сынку, сынку... Ня чуеш, далёкі...
Каласочак... канаю... даруй...
Спаганяў яшчэ злосьць ненасытны лёкай,
а ўжо вочы дакорна пазіралі ўгару...

—Чую!—Водгульлем плача сасоньнік,
дробным шротам жаль цячэ.
Вестка, што Ленін ужо пакойнік,
толькі і была мне цяжэй.

—Буду помніць, пакуль сканаю,
здрыганецца некалі ўся старана.
Сэрца, мацней галасі над краем,
не маўчы, як парваная струна...

IV.

Не зважай, хай галосіць гармонік
і шалее апантаная карчма.
Я успомніў пра тое сягонья,
што і ў песьні нават няма.

Самы прасты, звычайны пачатак
і таксама звычайны канец.
Не траслася страху над хатай,
калі жвір сакатаў на труне...

Вецер, вецер, чаго ты скавычаш?
Вёска, вёска, чаму маўчыш?
Дзе твой дзеўся спрадвечны звычай
галасіць на ўспамін душы?

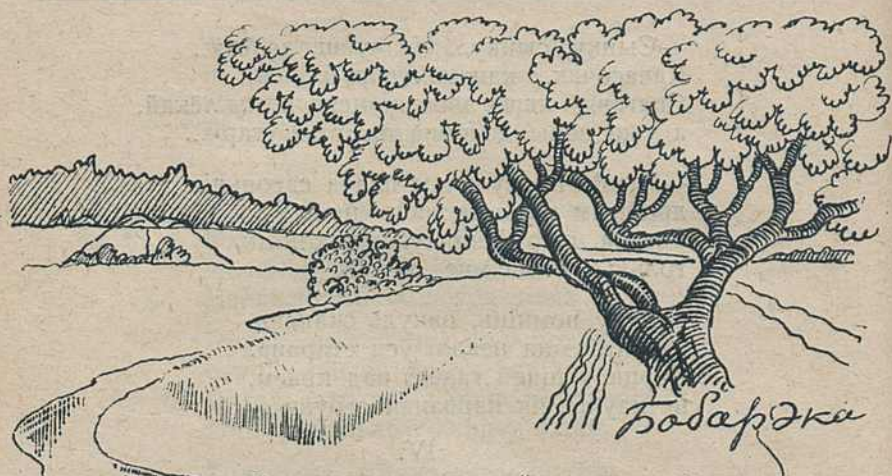
Ці апрыкралі песьні старыя,
ці сьпяваць аб усіх не аднэй?
Новыя словы, новыя рытмы
поўнай жменяй жыцьцё дае...

Годзе суму, жалобы годзе,—
прыдзе хутка гэткі дзень,
калі вораг прыпынку сабе ня знойдзе
ні на зямлі, ні на вадзе...

.....
Сын цяпер у школе вялікай,
трэці раз радзіўся на сьвет.
Сотняй зваць яго, тысячай клікаць,
міліёны ідуць у сьлед...

Масква.

16, II, 24 г.

З снапом жаданьняў на прыполе
Я госяць сягоньнешняга жыцця.
Мяне частуюць лес і поле
купальскай песняю у жыце.

І пад пялёнкаю надворнай
Бачу цвёт другіх палос.
Я чую голас зямлі ворнай,
Што расьце інакшы лёс.

Глыбока выкапана яма
Паміж душой яго і гулам,
Што носіцца вуліцай п'янай
Ў адзеньні чырвоных разгулаў.

Няхай вяселецца, рагочуць!
Няхай ад жыцця бяруць ўсё!..
Свае задумленыя вочы
Я не ўзаб'ю на іх касьсё.

Мяшок таемны за плячыма.
Праходжу судкамі жыцця.
І ў бляску сіняе лучыны
Шукаю далі адбіцця.

Мінаюцца дні крутарогія
Пад сьвет маіх трывожных дум.
Іду сваёй дарогай я
У край нязьведаных комун.

22-га лютага.

22 лютага—гэта дзень формальнага аб'яднання комсамольскіх арганізацыяў тых абшараў, якія ўвайшлі ў склад пашыранай БСРР.

У гэты дзень адбылося першае пасяджэнне Беларускага Бюро ЦК РКСМ.

У справе пашырэння Радавай Беларусі Комсамол прымаў самы актыўны ўдзел. Яшчэ задоўга да 22-га лютага пачала наладжвацца сувязь далучаных тэрыторыяў з ЦК КСМБ.

І 22 лютага—завяршэнне ўсяго, зробленага раней.

Комсамольская пераклічка.

Зараз-жа пасля аб'яднання трэба было накіраваць усе сілы на тое, каб з чатырох часцін стварыць моцную адзіную арганізацыю.

Для гэтага ўсе сябры Бел. Бюро ЦК РКСМ выехалі на месцы.

Затым была склікана шырокая нарада сэкратароў павятовых і раённых камітэтаў. Усе ўдзельнікі нарады, раз'ехаўшыся на месцы, зрабілі ў сябе такую-ж пераклічку.

А скончылася пераклічка—комсамольская раць пачала глумачыць масам пашырэнне Радавай Беларусі і нацыянальную палітыку Радавай улады.

Усе нашы газеты ўзяліся за гэту справу. Яны распаўсюджваліся ў далучаных мясцовасцях і значна дапамагалі справе зрастання аб'яднаных арганізацыяў.

Далі работніаў організацыям.

Цяпер пачалася вялікая праца па ўстанаўленьню адміністрацыйна-гаспадарчага падзелу БСРР па раёны. Трэба было ўмацаваць некаторыя організацыі актыўнымі работнікамі. Перакінулі 9 чалавек. І пры гэтым пасылалі іх так, каб будучыя акруговыя цэнтры былі забяспечаны актыўнымі работнікамі.

12789 номсамольцаў.

К сакавіку месяцы ў нашай організацыі лічылася 12789 сяброў і кандыдатаў. Сяброў—9621, кандыдатаў—3168.

Для нагляднасці даем табліцу.

	Хлапцоў.	Дзяўчат.	Рабочых.	Сялян.	Іншых.
Сяброў	8301	1320	4598	3364	1659
	86,2 ⁰ / ₀	13,8 ⁰ / ₀	47,8 ⁰ / ₀	34,9 ⁰ / ₀	17,3 ⁰ / ₀
Кандыдатаў	2579	589	895	956	1317
	81,4 ⁰ / ₀	18,6 ⁰ / ₀	28,3 ⁰ / ₀	30,1 ⁰ / ₀	41,6 ⁰ / ₀
	10880	1909	5493	4320	2976
	84,6 ⁰ / ₀	15,4 ⁰ / ₀	42,2 ⁰ / ₀	33,7 ⁰ / ₀	24,1 ⁰ / ₀

Сярод іх: партыйцаў—272, кандыдатаў партыі—422.

Ячэек усяго—690. З іх фабрычна-заводзкіх і транспартных—93, вясковых—261, у радавых гаспадарках—55, іншых—276.

У нас вялікі процант кандыдатаў, і цяпер праводзім кампанію па пераводу іх у сябры саюзу.

У нашых беларускіх умовах процант сялянскай моладзі ў саюзе (33,7) малы і сам гаворыць за тое, што трэба ўцягваць вясковых хлапцоў у Комсамол. Мы як-бы баімся сялян. А гэта прыводзіць да шкодных ухілаў. Адны толькі далучаныя паветы Гомельшчыны далі нам больш 100 т. зв. ініцыятыўных груп Комсамолу. Апроч таго, існуе Інстытут кандыдатаў сялян і „незацьверджаных ячэек“.

Да зьезду саюзу (чэрвень) спынены прыём у саюз слухачых, вучняў, інтэлігэнтаў. Комсамольская раць папаўняе свае шэрагі рабочымі й сялянамі.

Малы процант дзяўчат (15,4) паставіў пытаньне аб пашырэнні працы сярод работніц і сялянак. Усебеларускі зьезд сялянак і батрачак перадаў Комсамолу 16 дзяўчат. Дзякуючы гэтаму настрой змяніўся, і павялічыўся прыток дзяўчат у ячэйкі.

Ленінскі набор.

У нас Ленінскі набор крыху запазыніўся ў зьвязку з пашырэннем. Але ўсё-ж-такі да гэтага часу па ўсіх паветах уцягнута ў саюз 1022 рабочых і перададзена ў партыю 167 сяброў саюзу. Цяпер мы маем у сваіх шэрагах усё, што ёсць лепшага ў рабочай моладзі. Цяпер ужо ёсць шмат прадпрыемстваў, дзе няма беспартыйнай моладзі (завод „Энэргія“, цяга МББ чыгункі і др.).

Побач з лічбавым узростам праведзена праца і па ўнутраным умацаваньні вытварчых ячэек.

Павялічваецца сувязь з камітэтамі, падбіраюцца сэкрэтары.

Выхоўваем Ленінскі набор. Уцягваем новых у клубы, у гурткі і ў актыўную працу ўнутры ячэек.

Актыўныя работнікі.

Актыўных работнікаў ва ўсебеларускім маштабе—32, з іх хлапцоў—31, дзяўчат—1, рабочых—8, сялян—2, служачых—22, партыйцаў—22, кандыдатаў партыі—7.

Слабы наш актыў па соцыяльнаму складу—8 рабочых і 2 сялян. А 7 чалавек яшчэ толькі кандыдаты партыі.

Цяпер бярем курс на стварэньне новага актыву з рабоча-сялянскай часьціны саюзу. Спадзяемся, што новыя актывісты не дадуць перабояў у працы.

Чарговыя пытаньні разглядаем.

Дыскусія прайшла ў нас жвава. Цяпер мы ўжо падлічылі вынікі дыскусіі. Рэзолюцыя, якую мы вынеслі, цвёрда абкрэсьліла пазыцыю Беларускага Комсамолу ва ўсіх спрэчных пытаньнях. На ўсебеларускім і на павятовых зьездах канчаткова разгледзім гэту рэзолюцыю.

Рыхтуемца да нефэрэнцыяў.

Павятовыя нефэрэнцыі будуць склікацца зараз-жа пасля партыйных павятовых нефэрэнцыяў—ад 3 да 12 мая. Перад нефэрэнцыямі будуць праводзіцца перавыбары бюро ячэек.

7-я ўсебеларуская нефэрэнцыя адбудзецца ў пачатку чэрвеня. Яна канчаткова завяршыць аб'яднаньне і зьнішчыць мяжу між організацыямі старой і новай БСРР.

Што зроблена для паляпшэньня эаномічнага дабрабыту рабочай моладзі.

У дзяржаўных прадпрыемствах канчаткова ўстаноўлены 6-цёхгадзінныя рабочы дзень для моладзі.

Горш стаіць справа ў прыватных прадпрыемствах.

Ахова працы праводзіцца поўнасьцю толькі там, дзе ўстаноўлена сыстэматычная праверка.

Зьмянілі сыстэму павялічання зароботнай платы. У вышэйшы разрад не пераводзяць цяпер рабочых, але ў аснову павялічання паложана павышэньне кваліфікацыі.

Большасьць рабочай моладзі знаходзіцца на кваліфікаванай працы. Кожны вучань прымацаваны да майстра. На шкляной гуце арганізавалі школу фабзавуча. Арганізавана 19—20 вучнёўскіх брыгад.

Нормальнае абучэньне ўсюды дае хуткае павышэньне кваліфікацыі. Лепш робяць хлопцы—павялічваецца аплата. Цяпер застаецца толькі больш зацікавіць вучняў і майстроў і праверыць праграмы.

Мэдыцынскі агляд мінулага году даў 54% хворых. У гэтым годзе павялічыўся лік тубэркулёзных.

Адпускі ў мінулым годзе прайшлі добра. Уся рабочая моладзь атрымала месячныя адпускі. Праз дамы адпачынку прайшло да 600 чалавек. Сёлета ў Менску і Віцебску адчыняюцца спецыяльныя дамы адпачынку для моладзі.

Прадстаўнікі моладзі ёсьць ва ўсіх профсаюзах. І яны ставяць справу так, што профэсыянальны акты ў зьвяртае вялікую ўвагу на працу сярод моладзі.

На зьездах профсаюзаў комсамольцы паказалі вялікую актыўнасьць. Ва ўсе цэнтральныя праўленьні прайшлі.

З 40—50 тысяч моладзі вытварчае выхаваньне атрымліваюць толькі 3 тысячы. Іншыя—у школах і паза школамі не атрымліваюць належнага выхаваньня. Гэта адзінае хворае месца ў нашай працы.

Вучымся.

Стварылі пры Беларускім Бюро адзел школьнага будаўніцтва. Пры яго дапамозе праводзім нашу лінію ва ўсіх школах пролетарскай моладзі. Сувязь з Наркамасьветы наладзілі.

Мы маем цяпер 23 профэсыянальна-тэхнічныя школы. Вучыцца ў іх 2021 чалавек.

Няважна стаіць справа ў гэтых школах з матар'яльным утрыманьнем вучняў і з увязкаю тэорыі з практыкай.

На ўсіх зьездах профсаюзаў мы ставілі пытаньне цьвёрда: проф'арганізацыі павінны нас падтрымаць матар'яльна.

Летам будзем рыхтаваць работнікаў для школ сялянскай моладзі. К пачатку будучага году будзе канчаткова распрацавана сетка гэтых школ.

У агульна-асьветных школах рабочай моладзі (БСРР да пашырэньня) вучыцца 1440 чалавек. Цяпер думаем перанесці працу агульна-асьветных курсаў на ўсю Беларусь.

Дзіцячыя комуністычныя групы.

У нас лічыцца 4313 піянераў—93 атрады. Дзіцячы рух ахоплівае толькі гарады.

Летам разгорнем працу шырэй. Склічам Усебеларускую нараду дзіцячых работнікаў і тады ўбачым, што зроблена і што трэба зрабіць.

Комсамольскі друк.

У нас выдаюцца 4 газеты і 1 часопісь. Газэта „Малады Араты“ і часопісь „Маладняк“ выдаюцца пабеларуску і прызначаюцца, галоўным чынам, для вёскі.

„Красная Смена“—на расійскай мове: рабочая газета, мае да 6000 падпісчыкаў.

„Юнгэр Арбэйтэр“—жыдоўская газета для беспартыйнай рабочай жыдоўскай моладзі.

„Gwiazda Młodzieży“—адзіная комсамольская газета ў польскай мове ва ўсім Саюзе.

Кампаніі і выхаваньне.

Апроч сыстэмы політычнай асьветы і клубнай працы мы шмат зрабілі за апошні час па аддзельных кампаніях. Правялі політычную падрыхтоўку комсамольцаў 1902 году. Правялі агітацыйную кампанію сярод усяе моладзі, асабліва жыдоўскай.

18 мая—дзень сатаварыства з літоўскім комсамолам. Да гэтага дня рыхтуемца. Кампанія будзе мець масавы характар і будзе вельмі карыснаю ў сэнсе інтэрнацыянальнага выхаваньня нашых комсамольцаў.

Праводзім комсамольскі вялікдзень і адначасна рыхтуемца да „дню лесу“.

Нацыянальная праца.

Працуюць жыдоўская і польская нацыянальныя сэкцыі. Выдаюць газеты і праводзяць масавыя кампаніі. Ва ўсіх буйных гарадох з уздымам прайшлі конфэрэнцыі жыдоўскай рабочай моладзі.

Заварушылася польская рабочая моладзь. У Ленінскі набор шмат польскіх хлапцоў і дзяўчат уступіла ў Комсамол.

Разам са Усебеларускім зьездам будучь скліканы на рады польскіх і жыдоўскіх работнікаў.

Комсамолія.

Усё, што тут гаварылася—гэта няпоўны агляд усяе працы Комсамолу Беларусі за апошні час. Комсамолія працуе. Займаемца спортам, вядзём сельска-гаспадарчую прапаганду. Шмат чаго робіць Комсамол, і тут прыведзена толькі самае галоўнае ў яго працы.

Проф. С. Вольфсон.

Менск на зары рэвалюцыі.

Менск вядомы ў гісторыі рэвалюцыйнага руху, як горад, у якім быў закладзены фундамент марксыцкай партыі ў Расіі. Гэта-ж тут у 1898 годзе адбыўся 1-шы з'езд Расійскай Соцыял-Дэмакратычнай Рабочай партыі. Тут рабіў свае першыя крокі беларускі жыдоўскі рабочы рух.

Большасьці, усё-ткі, астаецца невядомым той факт, што Менск прымаў даволі буйны ўдзел у расійскім рэвалюцыйным руху, яшчэ на самай раньняй зары нашай рэвалюцыі, у годы народніцтва.

На аснове гутаркі з вэтэранам рэвалюцыі Лявонам Дэйчам, успамянаў наборшчыка Герцава і гутарак з шэрагам непасрэдных удзельнікаў народніцкай арганізацыі ў Менску, я магу асьвятліць гэту пакуль-што цёмную старонку рэвалюцыйнага мінулага Менску.

Ужо ў канцы 1875 і пачатку 1876 гадоў у Менску заляжыўся народніцкі гурток. Арганізатарамі яго былі два студэнты—Рабіновіч і Давідаў. У гэты гурток уваходзіла чалавек 15 інтэлігэнтаў і два рабочыя.

Сходы гуртка адбываліся на 1-шым Гасьпітальным завулку (дом № 18) на кватэры печніка В. Парфімовіча. Дзеці яго Казімір (рабочы мэталісты) і дачка Разалія (работніца) былі ўдзельнікамі гуртка. Яны адны з першых рэвалюцыянэраў у Менску да гэтых пор жыўць старычкамі ў тым самым доме, які 45 гадоў таму назад быў рэвалюцыйнай штаб-кватэрай. У гэтым доме, як ужо сказана, адбываліся нелегальныя сходы, тут у дварэ закопывалася літатура і нават аружжа, тут знаходзілі сабе прытулак рэвалюцыянэры, якія хаваліся ад поліцыі.

Час ад часу для сувязі з менскімі народнікамі сюды прыяжджалі рэвалюцыйныя дзеячы. Так, тут былі Г. В. Пляханаў Якаў Сьцяпанавіч, Вольга Любатовіч, Анатолі Буланаў і іншыя.

Бывала, што менскім народнікам удавалася праводзіць даволі буйныя акты.

У 1880 годзе ім удалося арганізаваць пабег з Віленскай цытадэлі афіцэра А. А. Фоміна, якога абвінавачвалі ў прапагандзе сярод войска. Ініцыятарам пабегу была адзначаная ўжо Разалія Парфімовіч, сядзеўшая разам у турме з Фоміным. Арганізаваў пабег яе брат Казімір, працаваўшы тады майстрам на чыгунцы.

Ён правёз Фоміна ў сваім вагоне, пераадзеўшы яго сялянкай, да Менску, а затым перавёз яго заганіцу.

Найбольш буйнаю справаю менскіх народнікаў была арганізацыя імі падпольнай друкарні. Гэта быў момант суровай рэакцыі, які накінуўся на краіну. У гэты час (сакавік 1880 году) у Ленінградзе была разгромлена друкарня „Чорнага Передэла“, і на час выданьне журналу „Чорны Передел“ прышлося перанесці заганіцу.

Тады партыйны цэнтр даў даручэньне менскай арганізацыі закласьці ў Менску друкарню.

Гэта даручэньне было выканана.

Арганізатарамі друкарні былі Ёс. Гецаў, Саул Грынфест і Яфім Гальберын. Апошні цяпер жыве ў адным з абшчакіў Народнога Камісарыяту Соцыяльнае Апекі.

Шрыфт і друкарскія прылады былі прывезены з Вільні.

Друкарня зьяшчалася ў маленькай хатцы насупроць жыдоўскага могільніку. Працавалі ў гэтай друкарні Гецаў, Грынфест і Саул Левіаў.

Менская друкарня была значны час адным з галоўных пунктаў рэволюцыйнай літаратуры ў Расіі. Тут друкаваліся: проклямацыя „Севернага Рабочага Союзу“ па поваду стачкі, тры нумары (3, 4 і 5) журналу „Чорны Передел“, чатыры нумары (3, 4, 5 і 6) рабочай газеты „Зерно“ і проклямацыя па поваду забойства цара Аляксандра II.

Надрукаваныя матар’ялы адпраўляліся ў Ленінград і іншыя гарады.

Друкарня існавала да зімы 1881 году, калі быў учынены разгром над Менскай арганізацыяй. Частка ўдзельнікаў была арыштавана, а частка паўцякала.

Друкарня яшчэ некаторы час праіснавала, а пасья Парфімовічу і некалькім таварышом удалося яе ліквідаваць: паступова пакідаўшы некаторыя яе часткі ў Сьвіслач, а шрыфт закапаўшы ў зямлю.

Хатка, дзе была друкарня, існуе і да гэтых пор. Яна знаходзіцца на рагу Унівэрсытэцкай і Комсамольскай вуліц № 43/21. Гэта адзін з самых каштоўных і старых помнікаў таго, што адбывалася палова веку таму назад на зары рэволюцыі ў сталіцы Савецкай Беларусі.

Вандраваньне па Беларусі.

Ад'езд у вандроўку.

Дык вось, мы рашылі з першым цягніком пакінуць Менск і ўвачавідкі пазнаёміцца з Беларусьсю.

Маладыя хлапцы Андрэй, Алесь і Янка даўно ўжо рыхтаваліся да вандроўкі: Ём вельмі хацелася хутчэй пакінуць Менск, апынуцца далёка ад яго ў вёсцы, глянуць на раскінутыя палаткі, пабыць у цёмным баравым гушчары пабачыць сялянскае жыцьцё, перакінуцца ў другія гарады, кінуць вокам на іх мінулае й сучаснае—вось што вабіла нашых хлапцоў!

Колькі новага ўражаньня маляваў сабе наперад кожны з хлапцоў!

Гэтае шчырае юнацкае імкненьне падкупляла і мяне. Я ня мог не пайсьці насустрач жаданьню моладзі і згадзіўся разам з імі адправіцца ў вандроўку.

З торбачкамі за плячыма, з кіямі ў руках ужо з самага раньня зьявіліся да мяне маладыя вандроўцы.

У нас ня было цвёрга а пляну вандроўкі.

Мы рашылі намеціць толькі першы пункт і з гэтай прычыны сягонья ўмовіліся даехаць толькі да Рудзенску (дзьве станцыі ад Менску) і пабываць у маёнтку Дукоры.

Я апрануў сіваю суконную сьвіту, зьвязаў патрэбныя ў дарозе рэчы, і праз 10 хвілін мы ўжо ўсе ўчацьвярох былі на вуліцы...

Ціхі, ясны сонечны дзень. Гарачыя праменьні сонца неміласэрна ліжуць сваімі залатымі косамі дахі менскіх будынкаў, нясьмела закрадаюцца ў вокны шэрых рабочых кварталаў, са смагай прыпадаюць да адзінокіх зялёных дрэў, сіратліва стаячых абাপал вуліцы. Вуліца бурліць жыцьцём. Снуюць узад і ўперад грамады людзей. Нясуцца самакаты, расьсяваючы едкі, сіні дым. Дрыгочуць па бруку фурманы, Праходзяць шэрагамі чырвонаармейцы.

Мы садзімся на конку, запрэжаную паркай худых сівых коняў, і едем на станцыю.

— Ме-енск—Го-омель, другі-і звано-ок,—паведаміў чыгуначнік, выразна выказаўшы кожнае слова. Селі ў вагон і праз паўтары гадзіны былі ўжо на ст. Рудзенск.

Мінулае і сучаснае.

Пра Дукору нам давялося чытаць і чуць многа ўсякіх апавяданьняў. Гэтыя, часам поўныя жудасьці, апавяданьні аб мінулым і зацікавілі нас.

Яшчэ здалёку падыходзячы да Дукоры мы ўбачылі маёнтак, які высоўваўся белымі плямамі праз зялёны парк і сад. У баку, высока ў неба, падымаліся вежы касцёлу.

Мне стала неяк няпрыйма. Панскі палац успомніў мінулыя жудасныя дні нашага народу, калі ўсемагутны пан валадаў сялянамі, як нікчэмнымі нявольнікамі.

— Скажэце, цётка, хто тут цяпер жыве?—запытаўся Янка, спаткаўшы ў двары маёнтку маладую кабету з маленькім хлапчуком.

— А гэта-ж комуна „Новы Лёс“. Ці-ж вы ня ведаеце?—адказала маладзіца.

Мы зайшліся да старшыні комуны і папрасілі яго паказаць нам увесь маёнтак, а таксама запыталіся, ці няма каго тут са старых людзей, якія-б ведалі жыцьцё за панамі.

— Добра,—адказаў старшыня,—сядайце, супачыньце, а потым пойдзем. Я вас пазнаёмлю з нашым дзедам Сымонам, які вам усё раскажа. Тут зжылі свой век яго бацькі, дзяды і прадзеда, тут, відаць, дажыве свой век і ён.

Праз колькі хвілін мы ўжо ўсе сядзелі пад старой ліпай на дзядзінцы і слухалі апавяданьне сівенькага Сымона:

— Некалісь, даўным-даўно, не за маёй ужо памяцьцю, але дзед мой яшчэ яму служыў, жыў тут пан Лявон Ашторп. Ня было нічога, здаецца, на сьвеце страшнейшага, ня было нічога так цяжанька, як цяжанька жыць за гэтым панам. Просты народ для яго быў горш быдла; бывала скаціну даглядае, сабак песьціць, а людзей катуе. Так зьдзекаваўся над людцамі, што калі хто не перажыў гэтага, то цяжка і паверыць...

Сымон яшчэ доўга апавядаў нам аб жыцьці гэтага маёнтку, прыводзячы асобныя выпадкі зьдзеку паноў.

Пасьля яго апавяданьня мы ўсе ўсталі і папрасілі Сымона паказаць нам палац.

— Вось у гэтым пакоі, каля стайні, людцы прымалі наложаную панам або яго войтам кару. Вінаватага вялі сюды, разьдзявалі, клалі на ўслон, прывязвалі рукі і ногі і білі розгамі або раменным войтавым бізунгом, часам так, што чуць жывога здымалі з услоны. Яшчэ й цяпер у песьнях над калыскай мацеры пужаюць сваіх малых войтам і яго бізунгом.

— Была ў нас яшчэ „дыба“,—і Сымон паказаў на астаўшыся ў сьцяне жалезныя крукі, да якіх умацоўвалася „дыба“.

— А цяпер пойдзем, пабачым палац. Вось у гэтым пакоі ў пана быў тэатр. Нават, як кажуць, былі чужаземныя жартаўнікі, якія пацяшалі пана. Было ў яго тут шмат музыкаў. І суседнія паны зьяжджаліся сюды, як кажуць, на прадстаўленьне.

Нічога напамінаючага стары тэатр ня было. Была зроблена новая сцэна, растаўлены новыя лаўкі. На сьценах — рэволюцыйныя лэзунгі.

„Толькі ў комуне збавеньне ад пана“.

Горад і вёска, навука і праца ў злучнасьці збудуюць Радавую Дзяржаву.

На сьцяне віселі партрэты рэволюцыйных барацьбітоў Леніна, Калініна, Троцкага, Чарвякова і поэтаў Жылуновіча, Купалы, Коласа і іншых.

— А тут васьмь быў панскі покой. Ня тое, каб ён тут заўсёды жыў, не, але ў гэтым пакоі пан праводзіў першую ноч пасьяя шлюбу ў касьцэле з маладой свайго падданага. Ужо ў пана быў такі звычай, як толькі маладая ад шлюбу, дык і ідзі да пана. І колькі гэты звычай не нарабіў бяды!..

— Быў такі Пранук, падданы пана, які ўспрацівіўся і ня пусьціў жонку да пана. Пан узлаваўся, але ня выказаў злосьці адкрыта. Ён загадаў раз Прануку ўзьлезьці васьмь на гэтую ліпу і набраць ліпавага цьвету, а сам выняў дубальтоўку і выстраліў у яго.

— Бедны зваліўся і памёр... Жонка яго на другі дзень ўтапілася ў рэчцы Сьвіслачы, каб ня бачыць панскіх зьдзекаў. Ды ці-ж гэта адзін выпадак!..

Я растлумачыў дзеду і сваім хлопцам закон, прыдуманы панамі, так званы *jus pignus noctis*—права кожнага пана правясьці першую ноч з жонкаю свайго падданага.

— Вось у гэтым пакоі,—тлумачыў далей дзед Сымон,—была бібліятэка і архіў паноў. Шмат тут было кніжак розных, старых і новых, рускіх і польскіх. А ў архіве былі такія паперы, што і сам пан ня мог прачытаць—прыяжджалі аднекуль вялікія вучоныя чытаць гэтыя паперы. Што ўжо там напісана—ня ведаю.

— Нябожчыца Амяльлянчыха казалася, нібы гэта былі чарнакніжныя паперы і чырвоная пячаць на іх самога люцыпара. Яшчэ ня так даўно нейкія паны іх забралі і кудысьці павязьлі.

— А вось у гэтай залі было поўна навешана ўсякіх малюнкаў у залатых рамах.

— Кнігі чытаць і глядзець малюнкi маглі толькі паны. Простых людзей сюды ня пускалі.

— У іншых пакоях і ўверху і ўнізу жыў сам пан з жонкай і дзяццмі. А дворныя людзі жылі каля сьпіжарні.

Сымон вадзіў нас па палацы і расказываў нам гісторыі і дзеі, якія тут адбываліся за панамі. Ён казаў гэта, як чалавек, сам перажыўшы, казаў спакойна, не баючыся, што яго за гэта пакараюць, але казаў гэта бяз злосьці, павольна, некаторыя апавяданьні быццам расьпяваў. Гэта больш прыдавала нашаму павядыру павагі і падкуплівала наша даверра.

— Няўжо-такі нікто не знайшоўся, каб паўстаць супроць пана і вызваліцца ад яго зьдзеку?—запытаўся Янка.

— Э-э, дзяцюкі, былі і тады сьмелыя і адважныя хлопцы, але што адзін ці два зрабляць проці паноў, калі за іх быў і ўраднік і стражнік. Але нашага пана такі пазбыліся. Знайшліся два сьмелыя хлопцы, якія на Сьвіслачы падпілавалі ў паводку мост, і калі ехаў дамоў пан Ашторп, то праваліўся праз мост з карэтай і утапіўся; выратавалі толькі фурмана.

— Дзед Сымон! Казаў тата, каб вы ўсе ішлі вячэраць,—прагаварыла галаском гадоў восем дзяўчынка, дачка старшыні.

— Адобра, унучка. Пойдзем,—зьвярнуўся Сымон данас,—досыць я ўжо вас трактаваў словамі, пара і запраўды перакусіць.

Мы прышлі ў сталоўку комуны.

— Вось гэта наша комуна, а гэта, таварышы, нашы госьці,—адракамандаваў нас старшыня.

На стале стаяла вялікая міса з клёцкамі. Гаспадыня наліла нам, а тады пачарзе і ўсім другім. Мы прагаладаліся і з вялікім смакам павячэралі.

Хлопцы мае завялі знаёмства з маладымі комунарамі, пайшла гутарка аб поэзіі, спэтаклях. Старшыня комуны цікавіўся ў мяне, што новага ў навуцы, якія посьпехі аграноміі, якія навіны ў тэхніцы. Я ў сваю чаргу пацікавіўся жыцьцём комуны.

— Даўнейшага і званьня няма; успамінаем толькі ў казках. Жывём—самі сабе панамі. Усё поле апрацоўваем самі. Трохі слаба з машынамі. Маем на ўвазе ў гэтым годзе набыць трактар і канава-капальню: трэба асушыць сенажаці. Усю будову паправілі, сад перасадзілі нанова. Поле разьбілі на 8 севазьмен. Цяпер думаем завесьці лепшую скаціну. Коняў напалову зьменшым, а падбавім кароў і авечак, бо

будзе трактар і грузавы аўтамабіль, якія заменяць конскую сілу. Трэба яшчэ вылучыць маленькае вопытнае поле. Між сабой адносіны самыя найлепшыя. Усе пераканаліся, што комунай лягчэй жыць. Праўда, дысцыпліна трымаецца ў нас строгая; бяз гэтага нельга. Адвялі дзіцячы дом. Праз год ўсе комунары да 60 г. павінны быць граматныя. Маём школу і свайго настаўніка. Свае майстэрні—ткацкая, кузня, сталярня. Пакуль усё вельмі на рынку дорага, прыходзіцца сваё рабіць. Доўга прышлося змагацца, пакуль адвыклі людзі ад уласнасьці, асабліва цяжка з бабамі. Але цяпер і яны ўжо сьмяюцца над сабой. Выжылі ўласнасьць і так стала неяк лёгка, быццам перамаглі вялікага ворага.

— Абсталывалі тэатр, праўда, няпрыгожа, але справімся, дык пераменім. Завялі бібліятэку.

— Наша моладзь—усе комсамольцы. У нас кожны працуе з ахвотай, а вольную хвіліну запаўняе сваім разьвіццём.

Сонца схавалася за лесам і ноч распускала сваё чорнае крыльле над зямлёю.

— Ну, а цяпер, сябры, пойдзем, я пакажу вам пакой; пара з дарогі і адпачыць,—сказаў старшыня.

Пажадаўшы дабрай ночы, мы адправіліся ў адведзены нам пакой.

Ноч сьціскала ўсё мацней і мацней зямлю. Праз вакно нёсся пах цвітучай чаромхі.

Як добра апынуцца на прасёлкавай дарозе! Пасьля гарадзкога стуку і груку, пылу і смуроду, пасьля давячых муроў-камяніц і апынуцца сярод беларускіх палёў, ніў, зялёных лугоў, цёмных, шумлівых бароў!.. Едзеш, а табе насустрач пералескі, цяністыя бары, даліны ды ўзгоркі. з-за якіх быццым кусок люстра выглядае край сіняга гладкага возера; уецца рэчка праз вясёлыя, цвітучыя лугі, а там у далях раскінуты сялібы: бедныя вясковыя хаты, уросшыя ў зямельку—спадчына мінулага.

Кожны з нас маўчаў. Кожны з маіх вандроўцаў упіваўся чароўнай дальлю.

Спатыкаліся людзі—ехалі на кірмаш, вялі коняў, кароў. Бабы нясьлі курэй, яйкі, палатно. Хлапцы і дзяўчаты ў белых і сівых сьвітах, падперазаўшыся прыгожымі самадзельнымі паясамі хлапцы, закінуўшы боты на кіі за плечы, дзяўчаты чаравікі ўзяўшы ў рукі.

Усе ішлі ў мястэчка Дукору на кірмаш.

Мы адыйшлі некалькі крокаў у бок на курганьне і селі на супачынак. Тут былі старадаўнія могілкі-капцы. Некаторыя з іх ужо былі раскапаны. Алесь, гледзячы на курганы, пашкадаваў, чаму сьвядомая вясковая моладзь не раскапала апошніх і рэчаў з іх не даставіла ў музэй.

Я заўважыў хлапцом, што такі погляд памылковы і

вельмі шкодны. Кожны курган—гэта каштоўнейшы помнік мінулага жыцця. Раскрываць гэтыя магілы могуць толькі архэолёгі—людзі, якія спецыяльна займаюцца вывучэньнем дагістарычнай пары чалавека. Я прачытаў ім на гэту тэму цэлую лекцыю...

Але сядзець доўга было некалі,—трэба было рупіцца да вёскі, каб прысьці раней і лепш яе разглядзець.

Вёска Віціны—тыповая вёска паўночнай Палескай нізіны. Хат каля сорак, цесна прытуліўшыся адна да аднэй, распалажыліся абапал крывой вуліцы. Пры ўездзе ў вёску стаіць высокі драўляны крыж з абвешанымі фартушкамі і вянкамі з красак. Вуліца гразкая, вымашчаная гальлём, канцы каторага тарчаць, задраўшыся ўгору. Двары доўгія, але вузкія, застроеныя з двух бакоў і адгароджаныя ад вуліцы „шчыкетам“ з „вяшніцамі“ (драбінкамі замест варотаў).

На адным баку гаспадарскай сядзібы, ад вуліцы ў сажні два за частаколам, стаяць невялікія хаты з бяровенья. Фундаманту пад зрубамі няма. Пад вуглы зрубу паложана каменьне, абгароджаны кругом бяровеньнем і насыпаны прызбы. Стрэхі крутыя, крытыя ў большасьці дорам або гонтамі. У хаце тры невялікія акны, з якіх адно выходзіць на вуліцу, а два—у двор. Ёсьць тут яшчэ адна і курная хатка, маленькія вокны якой яшчэ па глыбокай старыне зачыняюцца драўлянымі дошчачкамі.

Да хаты даведзены пад адну страху халодныя сены з адным ваконцам і невялічкім ганкам з двума ступнямі перад дзвярыма. Далей папарадку ідуць клець, павець, хлявы і ў канцы адрына. Па другім баку сядзібы ад вуліцы цягнуцца: калодзець, клець, авеччы хляўчык, сьвінушнік, варыўня ці істопка і пагрэбнішча.

За дворам адведзена прыгуменьне, пастаўлены азяроды, гумно, пуня для сена і далей ідзе агарод і ў некаторых гаспадароў пасаджаны сад—ігрушы, яблыні і сьлівы.

Такі надворны тыповы выгляд вёскі.

На вуліцы было поўна людзей. Старыя сядзелі на прызьбе, моладзь стаяла каля плоту, перасыпаючыся сьмехам і жартамі.

— Дзень добры, дзядзькі!—прывітаўся я, падышоўшы з хлапцамі да грамадкі старых людзей.

— Дзень добры!—адказалі з грамады.

На нас утаропілася зразу некалькі пар вачэй, стараючыся разгадаць, што мы за людзі і чаго прышлі, бо цяпер на вёску зьяўляецца вельмі шмат усякіх людзей.

Я пастараўся растлумачыць, хто мы такія і за чым да іх прышлі.

У хаце віцінца.

Праз колькі хвілін мы з выбарным вёскі Ясем Пачопкам са стукам і грукам уваліліся ў хату Хведара Яцыны.

— Вось, Агата, гасьцей да вас прывёў. Цяпер, гаспадынька, твая рэч: падымі ножку, глянь у печ,—сказаў жартаўліва Ясь.

— Калі-ж у нас сёлета масла пагасла, сала патала, а каўбасам ліха стала,—гэтак сама жартаўліва адказала Агата— А што-ж гэта за маладыя такія хлапцы? Відаць з гораду, аж да нас зайшлі. Будзьце ласкавы, заходзьце далей, садзецесь.

— Дзякуй. У нас бяз хлеба—кепская бяседа, а дзе каша і аладка, там будзе й грамадка,—жартамі рабіў закіды Ясь і сказаў, хто мы такія.

Агата зашворылася каля печы. У хату ўвайшоў Хведар. Пагутарыўшы паціху з Агатай, ён падыйшоў да нас і сказаў:

— Ну, вось, а ў нас якраз сягоньня ігрышча. Можа ўсе разам і пойдзем паглядзець?

Мы са стукам і грукам усёй грамадой пакінулі хату Хведара і накіраваліся на ігрышча да Банэдыся.

— От, вядома, у нас „дзэравеншчына“, прастота, што часам сорамна і казаць,—хочучы мяне папярэдзіць сказаў дзяцюк у ваеннай суконнай кашулі.

У хаце Банэдыся, дзе адбывалася ігрышча, на лаве сядзеў музыка са скрыпкай, а каля яго хлопчык-цымбалісты. У сенях было поўна моладзі. Хто сядзеў, хто стаяў. Усе жартавалі.

— Музыка, братка, полечку! — папрасіў адзін з хлапцоў.

Музыка задорна зайграў на скрыпцы, зазвінелі цымбалы. Хлопцы віхрам узяліся і закруціліся з дзяўчатамі па сянёх.

„Ды-лі, ды-лі, скрыпачка!

Ляціць баба з прыпечка,

А дзед яе за вуха:

Куды ляціш, псяюха?“

Сьмела і бойка паняслася разам з гульбой прыпеўка:

„Сып, сып і мялі

І мерачкі не бяры...

І мерачку ня брала,

Ўгору ножкі задрала“...

Лоўка прытопваючы ў тахт цымбалам паддаваў гарту нейкі дзяцюк, носячыся па сенях з стройнай чырвонашчокай дзяўчынай:

„Пейце, дзевачкі, прыпеўкі,

Пейце, весяліцеся:

На капейку сорак хлопцаў,—

Дзеўкі, ня журыцеся“...

Адазваўся дзявочы голас:

„Наша рэчанька глыбока,
Ловім шчучкі і язі:
Нашы дзевачкі прыгожы,
Хоць на выстаўку вязі!“

Адказаў жартаўліва дзяцюк на прыпеўку сваёй дзяўчыны:

„Ты думаеш, што багаты,
А ты бедны-басячок,*
І на плечах пінжачок—
Настаяшчы басячок“...

Жартавала дзяўчына свайму дзяцюку, на якім, праўда, нязграбна цяпаўся гарадзкі пінжак:

А маленькі мужычок,
Кароценькі кажушок!
Дзевак любіць, водку п'е,
Прыдзе дамоў—жонку б'е“.

Музыка скончыў іграць, піснуў разы са два па скрыпцы, і пары супыніліся...

Мы павячэралі ў Хведара і пайшлі ў пуню спаць.

— Паслала-б я вам на палку ў хаце,—апраўдвалася гаспадыня,—але ноччу прусакаі, а на раніцы мухі і камары вельмі пытлю даюць і няма ніякай рады ад іх.

— Дзіўны народ і як мы яго мала ведалі!—сказаў Андрэй, лежачы ў пуні на сене.

— Нам трэба пазнаць яго, адгукнуўся Янка.—У кніжках здаецца, што ён хілы, слабы, песьні яго нудныя і невясёлыя, але вось гэтыя на ігрышчы здаровыя, прыгожыя дзяўчаты і хлапцы, вось гэтыя песьні, скокі, жарты—дзе тут той сум? А яшчэ-ж мы ня гутарылі з комсамольцамі, якія складаюць новы быт у сваіх вёсках. Ну, але гэта мы зробім заўтра.

М. М.

Язэп Пушча.

Васількова-зялёнаю ночкай
я зрэбную вёску пакінуў
і ў горад замыганы ў прочкі
пайшоў я з бярозавым кіем.

Заірзаў вараненькі пры ясьлях,
выходзіў, як я, за вароты,
а клён ўздагон лісьцямі спляснуў,—
забляяла зара ў агародзе.

Сабака правёў да прысадаў,
і назад невясёла памуляў.
Лапушыся. ой, песьня, расадай
без мяне у вясковым завульлі!

Я зараз у Менску гарбатым
ды раніцай новай буяню.
Ня сумуй-жа, мужычая хата,
што ўзрасьціла мяне-грубіяна!

Твая песьня напоўніла грудзі,—
у заўтра я з ёю вяслую.
Галавы-ж раскудлачаны кудзер
карагодзіць блакітам вясну.

Дык бывай-жа здарова, о, вёска,
са старэнькай бабулькай-вярбою!
Ужо сонца закінула вёслы
у песьні майго вадапою.

М. Міцневіч.

Чаму Янка ў комуну пайшоў.

Агіт-жарт у 1 дзеі.

А С О Б Ы:

1. СЕЛЯНІН.
2. КОНЬ.
3. САБАКА.
4. СУКА.
5. ТРАКТАР.
6. ВУЧОНЫ.
7. БОГ.
8. КАМІСАР.
9. МІЛІЦЫЯНЭР.

I.

(Селянін рапаруе саху. Кончыўшы работу, чухае патыліцу).

СЕЛЯНІН.

Эх, ты доля!

Эх, жыцьцё!

Вось працуй, працуй да поту,
Не папіць, ня зьесьць ў ахвоту.

Вось цягні мужыцку лямку.

Цяжка, цяжка жыць мне—Янку.

Зранку ўстаць, а позна легчы

Трэ' заўсёды (бо шмат легчай

Працаваць устаўшы зрана),

Добра йшчэ, што не на пана.

Працаваў мой дзед і прадзед

матуля і татуля,
 Дык працуй і ты, сынуля,
 Як раней калісь: прадзі,
 Барануй ды сей, ары.
 У працы йдзе усё жыцьцё,
 У ёй і наша забыцьцё.
 Адпачынак—дзе-ж, калі...

* * *

Бальшавік казаў калісь,
 Што настане лепшы час,
 Лацьвей праца пойдзе ў нас:
 Трэ' комуна вось злажыць,
 Ды йшчэ трактар нам набыць.
 Усё размовы ды размовы...
 Конь дык лепей, бяз умовы,
 Розных трактараў, комунаў,
 Ды й на обчаства я плюнуў.

* * *

Эх, зямелька маці, маці!
 Шмат мы мусім працаваці.

Дзесяцін са дзьве я маю:
 Мушу іх ўзараць да краю
 Тэй мяжы, што каля гаю.
 Ды загутарыўся я...

Запрагчы трэ' мне каня
 Ды направіць добра вось.
 Дзе-ж мой конік, кось, кось, кось!
 Дзе-ж каняка-небарака...
 Кось, кось, кось!.. (выходзе)
 Ды кось, кось, кось!

II.

К О Н Ь (убягае).

І-го-го, да і го-го-го!
 Я каняка-небарака—
 Гаспадарскі верны хлоп.

(Голас селяніна).

Коська, коська!

(Чуваць зык тупі: хлоп, хлоп, хлоп!).

К О Н Ь.

Хай цяпер ён пашукае,
 Бо ня ведае якая
 Доля конская і лёс.

Цяплыня, ці сьнег, мароз—
 Ёсё да працы паганяе,
 Ёсё на карку выяжджае.
 Працаваў я на паноў,
 Працаваў на мужыкоў.
 Адпачыць калі-жа мне?...
 Працаваў я на вайне,
 Працаваў у мірны час,
 Працаваў на ўсіх на вас.

СЕЛЯНІН *(уваходзе, конь уцякае)*.

Вось дык ліха, вось бяда:
 Конь уцёк—сабака зьбёг...
 Косік, косік, кось, кось, кось!
(Выходзе, конь ізноў гаворыць).

К О Н Ь *(жаліцца, галсячы)*.

І пашто, пашто прынук
 Гаспадар мой, пан Янук,
 Ужывае рок увесь,
 Не папіць, ня добра зьесьць.
 Сам ня есьць, бо і ня мае,
 Навошта-ж ён каня трымае?...
 Хай лепш трактар завядзе,
 У комуне адпачне.
 Добра нашым ўладыром,
 Чужаком і тэ-ж сябром,
 Дапамогу ім ня цяжка,
 Атрымаць заўсёды важка,
 Ём ня тое, што канём.
 Хай ідзе к бальшавіком.
 Дык ня хочуць,
 Гад іх еж!

(Сьпявае панура).

Эх, ты доля,
 Доля конская,
 Працоўнае жыцьцё,
 Падгніўшае сена
 Ды рэдкае мыцьцё... *(Пауза. Успомніўшы)*.
 Скуль-жа нам падмога, зьмена...
 Чуў я, чуў я, што у Менск
 Прышоў трактар з там тых меж,
 Што працуе ён ня горай,
 Як ня лепей за каня!
 Эх, каб гэта не мана!

(Голас селяніна).

Косік, косік, кось, кось, кось!...

(Конь уцякае).

СЕЛЯНІН *(уваходзячы)*.
Не залез ці ён ў авёс?... *(выходзе)*.

III.

САБАКА

*(сбраўшы сваю маемасьць і лахманы,
крадучыся ўцякае, за ім сука і шчанё)*.

Ціха жонка, асьцярожна!
Гаў, гаў, гаў, сюды, тут можна!
Адпачнем вось тут мы троха,
А тагды праста дарога:
Проста ў Менск, тады у Рыгу,
Пашукае хай Ярыгу.
У Амэрыку ўцячом,
Там жыцьцё уцекачом!

СУКА.

Гаў, гаў, гаў, ды гаў, гаў, гаў!
А скажы ты мне, чаго
Мы ўцякаем ад яго,
Гаспадарыка свайго?

САБАКА.

Бачыш, жонка, бачыш, родна,
Гаспадар наш—гад нягодны.
Служыць праўдай прымушае,
Сам ня ведае, ня знае,
Што сабачча служба наша!
Пільнаваньне, варта ды абразал
Дзень і ноч ня еж, ня сьпі,
Верна скарбы сьцеражы,
А навошта, запытацца,
Нам такімі заставацца?
Калі, бачыш, у комуне
Хто да скарбаў тых пасуне!
Кожны мае есьці ў волю,
Хлеба, сала, каўбас, лою.
Да таго-ж купіў замок.
(Каб сабака-бы ня змок)
Зашчапіў-бы я яго,
Сабаку-б шанаваў свайго.

СУКА.

Чула я, што ёсьць запоры,
Амэрыканскія затворы,
Што вартуюць лепш сабакі,
Уначы, ў васеньні мжакі.

С А Б А К А.

А ня йдзе ў комуну Янка,
 А таксама жонка Ганка,
 Скарыстаць ня хоча веда,
 Навуковую пабеду,
 На франтох асьветы,
 Знаць ня хоча пра ўсясьветны
 Уздым, бадзёрасьць і натхненне,
 Пра тэхнічны дасягненні.

С У К А.

Ах, зямелька маці, родна,
 На чужыне жыць нягодна,
 Шкода, шкода родных месц!

С А Б А К А.

Нам расстаньне трэба зьнесць.

С У К А.

Цяжка!

С А Б А К А.

Што зрабіць, што цяжка!

С У К А *(прсячы)*.

Застанемся.

С А Б А К А.

Паразмысьліў я тут важка.
 У пуць-дарогу, хоць і цяжка!
(У пафосе).

Не шкадаваў гаспадар свае другі—
 Хай шукае другога сабе на ўслугі.
 Гайда, шлях яшчэ далёкі!

С У К А *(да публікі)*.

Хлеб сабаччы—тэ-ж нялёгкі *(выходзяць)*.

IV.

С Е Л Я Н Ї Н *(вядзе каня, запрашае)*.

Ах, каняка ты брыклівы,
 Забіяка ня жычлівы,
 Што ты, гад, яшчэ ўцякаеш,
 Хіба-ж добра і сам знаеш,
 Што ўзараць зямельку трэба,
 Кабы меці кавал хлеба.

Ну-ка, ну-ка, ня весь вуха! .
 Завіхайся ты, лайцуга!...
 Скончыць трэба баразну (арэ),
 Я табе у бок пагну (б'е).

(Выяжджае ў бок, чуваць трактар, цяжджае
 з другога боку.)

V.

Т Р А К Т А Р .

У-ха-ха! да-уха-ха-ха!
 Я сам трактар-паравік,
 За каней мацнейшы ўсіх,
 Соткі цэлай ўся работа
 Многа робіцца бяз поту.

(Трактар выяжджае—селянін цяжджае).

С Е Л Я Н І Н .

Ну-ка, коська, ня гультуй,
 Маёй працы пашануй! (Выяжджае).

Т Р А К Т А Р .

Я сам трактар-паравік,
 За каней мацнейшы ўсіх.
 Я ару, саджу і сею,
 Я сам жну, мялю і сею.
 Я уладар над зямлёю,
 Я багацьце—разам з ёю.
 Што мне конь і што мне дваццаць—
 Варты я іх тысяч дваццаць.

(Мужык цяжджае).

Ты зямлі сахой ня скрэбай,
 У комуне трактар трэба.
 У комуну ты ўваходзь,
 Трактар новенькі заводзь.
 Пашкадуй здароўя, працы,
 Не марнуй яе бяз рацыі.

С Е Л Я Н І Н .

Ух ты, трактар, сам гавора
 Матка божа, што за ўмора,
 Як-жа гэта—ці я сплю,
 Мо' з сабою гаманю?!

* * *

Добра кажаш: у комуну!
 Я працуй, а зыск каму?

(Да каня).

Ну-ка, коська, ня гультуй,
Маёй працы пашануй!

К О Н Ь.

І-го-го, да і-го-го!
Брысь ты, брысь ты, ты няўчоны,
Маю я збавеньне ўжо.
Досыць дзед мой працаваў,
Досыць я павандраваў—
Адпачыць я маю права.

С Е Л Я Н Ї Н.

Авохці мне—якая справа!
Конь мой—конік засмучоны—
Сам гаворыць, як вучоны.
Матка божа, Езу. Езу,
Ці ня з розуму я лезу! (*Жапаеца*).
Конік родны, ці сапраўды
Сам гамоніш, як разумны,—
Пабягу малебен правіць.

К О Н Ь.

Пэўна сам—не за цябе!

С Е Л Я Н Ї Н.

Авохці мне, авохці мне...
Ну, дык досыць гэтых кпінаў,
Што ты мне араць вось кінуў!...
Ну, пашоў... (*б'е кнутом*).

К О Н Ь.

Ах, вось які,
Ты ня слухаеш добра,
Убягу я са двара.
Сам ары ральлю і сей,
Біць, глядзі, мяне ня сьмей! (*Ўцёк*).

Т Р А К Т А Р.

Я сам трактар-паравік,
Скарыстайце мой навук.
Моцны я такі адзін,
Што працую без гадзін.
Налятай, хто хоча жыць,
Весяло і ня тужыць!... (*Віяжджае*).

С Е Л Я Н Ї Н.

Божа, божа міласьцівы,
Памажы мне літасьцівы!

Зьнік каняка у мяне,
Зьбег сабака ад мяне.
Ці завошта ты караеш,
У бяду мяне ўганяеш?
Адгукнісь, о, божа, божа!

VI.

БОГ

(у пэнснэ, юлы, надпахай скрынка. У руках крыж).
Ну, што скажаш, мужычок?
Я твой бог, ты дурачок!

СЕЛЯНІН *(збіты з панталыку).*

Ах, няшчасны, ах, я грэшны,
Пападу я ў „цьму кромешну“.
Бога я так зьневажаў,
Да сябе яго жадаў!
О, прабач, о, божа, божа!

БОГ.

Устань, устань, мужык-нябожа,
Прабачаю я табе!
Ты-ж аддзякуй за то мне.

СЕЛЯНІН.

Рад служыць я, бязумоўна!

БОГ.

Бачыш, людзі, каб іх воўна,
Перасталі верыць ў бога.
„Нам цяпер ня та дарога“—
Кажуць так бальшавікі,
А за імі мужыкі.
Фі, ня люблю я гэтых хамаў,
Каб іх немач, гэтых гадаў!

* * *

Але слухай—ты драбіну
Пабудуй божэму сыну.
Пакідаю я ваш край..

СЕЛЯНІН.

Божа, божа, пачакай,
Нас адных не пакідай!

БОГ.

Не, жыцьця ня стала болей,
Саваофа мудрай воляй

Мушу ў неба я вяртаць,
Толькі як туды трапляць?!...
Ад царквы жывой, жывейшай
Згубіў розум свой сьвяцейшы.
Срэбра, злата пазрывалі,
Засталіся акуляры.

С Е Л Я Н Ї Н.

Зараз, божа міласьцівы! *(Шукае)*
Дзе сякеру прымасьціў я? *(Да бога)*
Божа, Езу, ты-жа майстар
На таемны розны штукі!
Дзе сякеру і тэ-ж кляйстар
Я падзеў, каб іх навукі!

Б О Г.

Ня успомню, мужычок!
Шукай сам ты, мой сынок!

С Е Л Я Н Ї Н.

Дзе-ж, каб іх паляруш трапіў!
Трэ' хутчэй, каб дождж ня трапіў.

Б О Г *(глядзіць у неба)*.

Так, хутчэй спраўляй ты, гад,
Мой сьвяты ты панарад.
А то дождж ліне, як зара,
Дык задам табе я жару!

VII.

В У Ч О Н Ы

(у акулярах, углядаюцца ў бінокль у неба).

Дождж ня пойдзе, ён міне,
Хмара нас не закроне.
Вецер дзе з-панад ўсходу
І нясе прост да заходу.
Вылічаў я, што ня раз
Яшчэ будзе дождж у нас,
Дык я цёмну гэту хмару
Адхіліў з таго абшару.

Б О Г *(да мужыка)*.

Бачыш, ён пярэчыць богу. *(Да вучонага)*
Хто ты?

ВУЧОНЫ.

Я вучоны агроном,
Я раблю тут чарназём.

БОГ.

Дык ці можаш ты бяз бога
Хмарай правіць хоць нямнога?
Я сын божы, сам Хрыстос!

ВУЧОНЫ.

Напляваць табе на нос!
І з навукі знаю я:
Няма бога—ўсё мана.

БОГ.

Як ты можаш, ты, адступнік,
Спрачаць з богам?

ВУЧОНЫ.

Ты ня тупай!

БСГ.

Я цябе крыжом згублю...

ВУЧОНЫ.

Я цябе ў бінокль змагу.
(Падрыхтоўваюцца да бойкі).

VIII.

КАМІСАР.

Я юстыц'і камісар,
Аглядаю ўвесь абшар.
Злата хто з царквы унёс
І срыбраны ўкраў паднос?
Трэба злодзья адшукаць:
Злата, срэбра ўсё адняць
І галодным адаслаць.

(Убачыўшы бога).

Ах, ты злодзей, ты зладзей!
Што ўцякаеш ад людзей,
Дабро людзкае крадзеш,
Не працуеш, толькі еж?!
Непрацоўны элемент ты!
Арыштаваць контр-рэвалюцыянэра!...
Сюды пакліч міліцыянэра!

(Да бога):

Констытуцыі пунктам... навучным
 У турме цябе я, знацца,
 А тымчасам абшукаю,
 Што пакраў ты ў нашым краю.
 (Селянін-вяртаецца).

БОГ.

То няпраўда, то данос!

КАМІСАР.

У Г. П. У. зраблю дапрос!

(Робіць вобыск).

БОГ.

Ну, папаўся ў пераплёт!

ВУЧОНЫ.

Што, папаўся, ашуканец,
 Буржуазны ты паганец?!
 Ён яшчэ навуку ганіць!..

ІХ.

СЕЛЯНІН.

Вось дык штука!
 Вось навука!
 Цяпер ўсё я разумею.
 Раскажу, браткі, як ўмею:
 Поп наш, каб яго пярун,
 Так вучыў мяне вун, вун...
 Жартаваў ён нада мною,
 Грошы браў, а то-ж парою
 Парася, гуся і сала
 Я цягаў яму нямала.
 Ён малебны мне служыў,
 А яшчэ мяне вучыў:
 „У комуну не ўваходзіць—
 Толькі зводзіць.
 Жыць вось так, як дзед калісь,
 Каб ўраджаі не зьвялісь.
 Трактар, ён казаў, ня трэба
 Мне купляць, бо болей хлеба
 Езус будзе пасылаць“.

* * *

Вось дык Езус, ашуканец!
 Ах, нікчэмны ты паганец!

КАМІСАР.

Напішы ты у газэту,
Як даведаўся прагэта,
Каб другога бедака
Прасьцярагчы ад папа,
Ад бяды і ад напасьці
Каб у гора не папасьці.

СЕЛЯНІН.

Напішу я добра, браткі,
Пра папоўскія завадкі!

* * *

Дзе-ж мой конік, кось, кось, кось!
Не сярдуй ты, добры мой!
Прабачай мне за віну!
Дзе-ж і псючак і шчанё,
Вы вярнецесь заадно.
Буду вас я шанаваць,
Будзе трактар працаваць,
Увайду я у комуну,
А ў комуне красьць каму?..
Будуць ўсе задавальнёны,
Будуць ўсе уразумёны.

МІЛІЦЫ ЯНЭР *(узбураны прыбягае)*.

Што, таварыш камісар,
Можа дзе які пажар?

КАМІСАР.

Бога гэтага ў турму
Трэ' адвесьці аднаму.

МІЛІЦЫ ЯНЭР.

Зараз, зараз, зробім жвава!
(Усе бяруць боі і выходзяць).

Х.

СЕЛЯНІН.

Хадзі-ж, косік, кось, кось, кось!
Хадзі-ж, псючак, гаў, гаў, гаў!
(Зьвярына зьяўляецца).

Прабачайце мне, каханы,
Што я быў такі паганы:

Паноў слухаў больш за вас,
Шанаваць ня ўмеў я вас.

(Да публікі).

Ёсьць на сьвеце дзіўны штукі,
Што сабакі, каб іх мукі,
Праўду рэжуць, лепш папоў!

ЗЬВЯРЫНА (конь і сабакі хорам).

Хай публічнасьць прабачае,
Што зьвярына размаўляе—
Трэба была зрабіць так!

СЕЛЯНІН (да публікі).

Трэ' прабачыць, калі так!

УСЕ ХОРАМ.

Тое добра заўсягды,
Як няма якой бяды...
Была бяда, ды уцякла
бо... (пауза) мы за розум узяліся.

(Заслона).

Масква
27/ІІІ 1924 г.

Увагі, што да пастаноўні.

Калі ваш гурток ці організацыя намерылі ставіць гэту п'есу, мне здаецца іх праца павінна ісьці такім парадкам:

Тыя, хто жадае граць у п'есе, павінны сабрацца, уважліва прачытаць яе і разьмеркаваць ролі, паводле таго, якую каму жадаецца выконваць. Калі жадае некалькі асобаў граць адну ролю (і калі ёсьць шмат жадаючых), хай працуюць усе, а хто будзе граць лепей, той будзе граць і ў спэтаклі ці ў чаргу з другім таварышом. Альбо хай разьмяркуе ролі кіраўнік вашае тэатральнае працы, калі ён ёсьць.

Затым пачынаюцца пробы. На пробах трэба клапаціцца дасягнуць таго, каб усё ішло шпарка, жвава, без перапынкаў, клапаціцца аб тым, каб усё было лёгка, жартуючы. Сур'ёзных інтонацыяў не павінна быць. Павінна стварыцца ў сабе ўражаньне, што я кажу праз сьмех, але не сьмяяцца, бо гэтым можна толькі папсуць.

Ня трэба думаць, што конь альбо сабака ходзяць на 4 нагах, як гэта ў жыцці можна і так, але лепей было-бы зрабіць васьмь як:

Сабана-актор хай ходзіць на дзвёх нагах, прыціснуўшы рукі да грудзей, выставіўшы наперад далоні, так, як стаіць сабака, калі ёй скажаш „служы!“.

Расчасаць валасы пасярэдзіне галавы, зрабіць (загрыміраваць) вялікі рот, куртаты нос, вялікія круглыя вочы.

Прычапіць хвост. Адзеньне можа быць тое, што ў жыцці носіцца.

Тое самае хай зробіць тая акторка, што грае ролю сукі.

Перад пачаткам сваіх слоў хай сабака забрэпа „гаўгаў“ і таксама ў сярэдзіне ролі (калі-ні-калі), але ня шмат і ня часта, бо гэта будзе перашкаджаць.

Конь. Ходзіць на дзвёх нагах, але ззаду прычапіць да сьпіны зад каня. Гэта лёгка зрабіць, калі ўзяць мяшок, набіць сенам ці саломай, да мяшка прывязаць ногі і хвост-каб яны блыталіся. І гэта будзе сьмешна. Каню можна зрабіць маску з тоўстай паперы ці з картону, але можна і бяз гэтага.

Конь іржэ некалькі разоў (3—5 разоў, ня болей).

Трантар. Можна зрабіць так: два чалавекі хістаюцца ўзад і ўпярод, яны трымаюць у руках з аднаго боку кій, каб ён хадзіў узад і ўпярод, як у паравозе поршань, а з другога боку верцяць абруч. Можна зрабіць і іначай, каб толькі было падабенства да машыны.

Гавораць гэтак:

П е р ш ы: Я сам трактар-паравік,

Д р у г і: За каней мацнейшы ўсіх...

І г. д., каб атрымалася ўражаньне, што двое—гэта адзін

Вучоны з барадой (можна без барады), у акулерах (з дроту), на галаве каўпак, глядзіць у неба праз падзорную трубу ці бінокаль, які можна зрабіць з паперы. Добра было-бы, каб вучоны быў у фракту.

Бог. Увесь голы, але з панскімі павадкамі, у пэнсі (з дроту) і толькі закрыта адно месца...

Добра, каб на ім быў капялюш ці цыліндар (з паперы афарбаванай).

Бог увесь час стараецца як-небудзь узьлезьці на неба але яму гэта не ўдаецца. Лезе па дрэву на неба, але зрываецца і падае.

Камісар, Селянін, Міліцыянэр—гэта як вам будзе здавацца лепшым, так і рабеце.

Саха. Зрабіць з дзвёх дошчачак (праўдзівай ня трэба).

Сцэна. Паказвае поле, ззаду можна паставіць колькі дрэваў ці калі ёсьць намаляванае палатно з дрэвамі (дэкарацыя). З аднаго боку сцэны хай стаіць дрэва, з другога—сноп саломы. Болей на сцэне нічога ня трэба.

Калі ў адзін бок праяжджае трактар, а ў другі селянін, дык няхай трактар ідзе лёгка і шпарка, а конь надрываючыся ледзьве цягне саху,—каб паказаць розьніцу ў працы паміж машынай і канём.

М. Ганіч.

М а й.

Май прышоў у блакітнай кашулі,
З пасам, вытканым з пахаў лясных,
І зялёныя нівы пачулі
Залатыя раскаты вясны.
Май прайшоў над шумлівым горадам,
Пырснуў сонцам у твар камяніц
І на вуліцах дымных і чорных
Першамайскі прызыў зазваніў.
Любіць ён, як і я, прабегчы
Па зялёных размахках палёў.
Як і я, ён гуляка адвечны,
Любіць сонны ламаць буралом.
А бывае—чырвонай істужкай
Май аздобіць вясны блакіт,
Льлецца лавай па вуліцах вузкіх,
Буйным гневам на бруку кіпіць.
І тады, непакорны і хмуры,
Ён ідзе напралом, як шквал,
І ня сыну вясны і віхуры—
Пуцявіны сабе шукаць.
Але, май! Сёньня наша сьвята—
Пад напевы вясеньніх званоў
Ты вясну сабе сёньня сасватаў.
Я і ты—сягоньня адно.
І на вуліцах брудных і цесных
Загуляем мы—май і я,
Бо у сінія майскія песьні
Спавілася душа мая.

Ал. Дудар.

Агроном Сэрадэля.

— Ну ўжо купляй! Прыстаў, як смала!—сърдзіта кінуў бацька і пашоў у хату.

А Язэп вельмі здавольна запрог кабылу і павёз у Менск дровы.

Дарога была дрэнная. Кабыла ледзь цягнула цяжкі воз, а калі Язэп сьцёбаў яе пугай,—круціла хвостом і зусім палюдзку, збоку, паглядала на Язэпа і нібы казалі:

— А хіба ты ня памятаеш, як казаў агроном: „Паганяй каня ня пугаю, а аўсом?...“.

Язэп аж зазлаваўся.

— Добра агроному брахаць! Добра Касы казаў: „Агроном і ад майго каня авёс адабраў. Яму-ж за брахню грошы плоцяць“.

— Каб цябе воўк зьеў!—крычыць Язэп на кабылу, перацягивае яе ўсё часьцей пугай, бо сьпяшаецца.

— Прадам дровы, сэрадэлі куплю. Няхай сабе Касы сьмяецца.

— Зоська кажа, што ён ужо празваў мяне „агрономам Сэрадэля“.

— У нас у вёсцы, як вадугу ў рэшаце, нічога ў сэкрэце ня ўтрымаеш“.

— Каб ты здохла, падла гэтакая! — зноў злуецца Язэп на кабылу.

Нарэшце Язэп у краме. Але ўсё-ж-такі шкада, што не запытаўся ў агронома, як пазнаць, ці добрае насеньне.

Перасыпаючы в далоні на далонь сэрадэлевае насеньне, Язэп сорамна прызнаецца, што першы раз бачыць гэтае дзіва.

Хацеў ужо купляць, але прыйшоў нейкі даўгі дзядзька і шапнуў Язэпу на вуха:

— Разрэж: калі будзе жоўтае, як воск, купляй.

Падзякаваў Язэп, дастаў з кішэні нож, разрэзаў адно зярнятка — буреае, другое—таксама неякаясь шэрае.

— Ну, чаго ты псуеш мне насеньне?—крычыць крамнік,—які агроном знайшоўся!

Прышлося бегчы да „пэратывы“ *)

У „пэратывы“ таксама добры парадак.

Нейкая прыгожая паненачка спачатку адказала: „Няма“.

І толькі, як пачаў добра прасіць, прыпомніла і прывалакла мяшок з насеньнем.

Зьдзівіліся ўсе, як пачаў Язэп насеньне рэзаць і сьмяяцца.

Але ўсё-ж-такі ехаў Язэп дамоў шчаслівым, бо сядзеў на сэрадэлі і марыў аб тым, як прыдзе на жытнішча з Зосьяй дзівіцца на сэрадэлю.

— Няхай тады пасьмяецца Зьмітрок Касы. Адаб'ю ад яго Зоську.

Але пакуль - што прышлося нямала кпінаў зьнесьці праз гэтую сэрадэлю.

Пасеялі яе, здаецца, якраз у пару. Як толькі трохі абсохла рунь, зараз-жа бацька раскідаў сэрадэлю, а Язэп завалачыў; насеньне, здаецца, і добра пакрылася і незаглыбока, толькі-толькі прысыпала яе зьверху зямлёю.

Пасеялі нярэдка. Агроном казаў два пуды на дзесяціну, а Язэп з бацькам дадалі яшчэ пуд.

Прыпомніў дома Язэп, што агроном раіў разам з насеньнем сэрадэлі рассыпаць па руні зямлі з поля, на якім расла ўжо сэрадэля.

— Хаця-бы воз на дзесяціну рассыпаць!

— Добра яму брахаць,—бурчэў Язэп.—Тут можа за сто вёрст такога поля ня знойдзеш!

І вось зараз, калі ўжо ня можна палепшыць справу, усе парады агронома так і лезуць у галаву.

Калі ня знойдзеш такой зямлі, дык лепей у першы год дадаць да карыснага насеньня сэрадэлі фунты па тры на дзесяціну. Тады ўжо на другі год яна, як ізноў пасееш, парасьце добра, толькі-б вільгаці ёй хапіла.

Кожны гаспадар, казаў агроном, павінен добра памятаць, што сэрадэля, як і лубін і іншыя „бабовыя“ расьліны, добра расьце толькі тады, калі ў яе на карэнчыках зьявіцца багата бародавачак.

У гэтых бародавачках, прыпамінае Язэп, жывуць нейкія вельмі маленькія, зусім няпрыметныя воку жывучкі—бактэрыі.

Калі іх у глебе няма—ураджаю сэрадэлі ня будзе...

Проста аж галава ў Язэпа йдзе кругом, як пачне ўспамінаць.

Што тут думаць—позна!

Бегае Язэп штодзень у поле, поўзае на каленьках, зусім здурнеў хлапец!

Уся вёска ўжо з яго сьмяецца, а Зоська ня хоча і падыйсьці да яго.

*) Да коопэратыву.

— Ягомасьць, пан агроном Сэрадэля!—крыкнуў яму ўчора Зьмітрок Касы.

Злуецца Язэп і зноў, крадучыся па задворках, бяжыць слухаць сэрадэлю.

Ужо колькі разоў моцна лаяўся ў полі Язэп, абзываў агронома сабакаю і дармаедам.

Але раптам усё зьмянілася.

У нядзелю раніцаю прыбегла ў Язэпаву хату Зося, такая вясёлая, задаволеная.

— Язэпка, даражэнькі, сэрадэля твая цьвісьці пачынае!

І пабеглі Язэп з Зосяю ў поле. Стаяць і дзівяцца. Сярод жоўценькага жыта ўецца-расьце ўжо дываном сэрадэля, кветачкі бледна-ружовыя дзе-ні-дзе пракідаюцца, пчолкі каля іх клапоцяцца...

— Агроном ты мой даражэнькі!—шапоча Зоська і туліцца да Язэпа, а ён, шчасьлівы і горды, ледзьве ня плача з радасьці.

Уся вёска пабывала ўжо на Язэпавай ніве.

— Глядзі, як-бы яна, гэта твая сэрадэля, не занадта вырасла, бо як-жа тады жыта?—сказала раз з трывогаю маці Язэпу.

Але ўсё скончылася добра. Пажалі ўжо і жыта. Папсавалі крыху сэрадэлі, ці можа ёй не спадабалася, што ўжо не магла карыстацца з жытнёвай аховы.

Праз тыдні два, як і сказаў Язэпу агроном, сэрадэля ўжо сьцяной стаяла.

— Аж не пракасіць,—бурчэў бацька, а ў самога сэрца радавалася, гледзячы на багатыя пракосы.

А маці зусім была шчасьлівая. На ноч кароўкам падкладвалі сьвежую сэрадэлю. І кароўкі пачыналі дадаваць малака.

— Ой, папухнуць твае ўсе кароўкі, цётка!—перасьце-рагалі яе суседзі.

— Не, мой Язэп кажа, што ад сэрадэлі ня ўздуоцца, гэта не канюшына!

А ў Язэпа вочы аж блішчаць. Ды й чаму ім ня блішчаць?

— Не трава, а золата!—адзначыў бацька.—Ад яе наша кабыла, як ад аўса, сілы набралася. Дзіва і толькі!

— Ня горш, брат, ты ад самога агронома,—весела кінуў бацька Язэпу.

— Толькі трэба нам было заставіць трохі й на насеньне.

Яна ўжо было і бобікі свае пад сподам павесіла. Саўсім, як птушыныя лапкі.

— Не дарма, агроном казаў, што сэрадэлю яшчэ завуць птушаножкай ці птушынцом,—прыпамінаў Язэп.

— Зноў прыдзецца насеньне купляць,—уздыхнуў бацька.
Мазгі ў нас, сыноч, птушыныя, вось што!

— Але-ж, прыдзецца! Ну, нічога,—згадзіўся Язэп.

— Зьвернешся ізноў да гэтае добрае паненкі.

— Бо Якуб і той казаў, што на вёску будзе купляць сэрадэлю. Карысная траўка.

— Ну, але-ж цяпер—дзе мой Язэп, там і ўся вёска, бо мой Язэп, як той агроном.

Янна з Вялікага Поля.

А. Рынейсі.

Фізычная культура ўлетку на вёсцы.

„Толькі здаровае душой і целама пакаленьне можа ўтрымаць заваёвы сацыяльнай рэвалюцыі і смела пайсьці па шляху да кунізму“,— такі лезунг кінуў у сьвет Адзел Аховы Здароўя Дзяцей і Юнацтва НКАЗ у 1918 годзе і толькі ня так даўно стала зусім ясным, што ён не памыліўся, выстаўляючы такі лезунг. Замежныя куністычныя партыі гэта ўжо даўно ўявілі сабе, аб чым, напрыклад, сведчыць так званая „спартакіяда“, арганізаваная куністычнай партыяй Чэхіі ў 1921 г., сабраўшая да 20.000 удзельнікаў-куністых. А ў СССР?

„Папрабуйце правесці,— кажа Е. П. Радзін у кніжцы „Здароўе ў тваіх руках праз фізкультуру“ (Масква 1922 г.),— анкету сярод куністых СССР і з 500.000 чалавек; з пэўнасьцю можна сказаць, наўрад ці знойдзецца $\frac{1}{100}^0/0$, г. з. 50 чалавек, сур’ёзна займаючыхся гімнастыкай і спортам“.

І толькі цяпер гэта пытаньне заняло пачэснае месца ва ўнутраных справах нашага Саюзу Рад.

Утвораны спецыяльныя рады фізычнай культуры, на якіх ляжыць абавязак сачыць за правіловай пастаноўкай фізычнага выхаваньня і кіраваць ім на ўсім абшары СССР. І на Беларусі існуе такая рада, маючая мэтай пашырэнне фізкультуры ня толькі сярод жыхароў гораду, але й сярод сялянства, асабліва сярод сялянскай моладзі.

Фізычная культура выпростывае, аздараўляе, дае новую крыніцу сіл. Практыкаваньні, уваходзячыя ў фізкультуру, разьвіваюць нэрвова-мускульны апарат усяго чалавека, умацняюць унутраныя органы, награмаджаюць сілу, выпрацоўваюць прыгожасьць рухаў. Выбіраюцца такія практыкаваньні, якія прыстасоўваюць чалавека да жыцьцёвай барацьбы.

Фізікультурай трэба карыстацца, як лекамі—яна, як і кожныя моцныя лекі, можа быць некарыснай, калі карыстацца няўмела і занадта і вельмі карыснай у вядомай дозе і пры правіловай пастаноўцы. Вось дзеля чаго трэба быць асьцярожным, трэба асьцярожна падыходзіць да фізікультуры, і справа кіруючых устаноў фізікультуры, а гэтак сама і самой моладзі сачыць за тым, каб замест паляпшэньня свайго здароўя і разьвіцьця арганізму не пакалечыць сябе на ўсё жыцьцё.

Не павінна быць месца сярод здаровай духам моладзі імкненьням да рэкордаў, прызоў, бо такія імкненьні шкадліва адбываюцца на ёй; побач зьяўляецца зайздасьць, распяляецца жаданьне высунуцца і аставіць за сабой іншых, асабліва, калі выпярэдніцтва адбываецца публічна; усё разам узятае руйнуе магутную, супольную арганізаваную працу, а толькі супольная праца досць найвышэйшыя дасягненьні.

Толькі для прапаганды ідэі фізычнай культуры трэба дазваляць публічныя супольныя нормальныя выпярэдніцтвы, арганізоўваць сьвяты фізікультуры.

„У здаровым целе—здаровы дух“,—казалі калісьці рымляне і правілова, бо ня можа быць здоровага духу тамака, дзе няма спакойнай, нормальнай працы над сваім целам—шляхам фізікультуры.

Фізычная культура змагаецца ня толькі з асабленьнем арганізму: яна ставіць сабе і іншыя мэты—як, напрыклад, змаганьне з п'янствам.

Ня чытаньнем моралей пазбаўляюцца ад гэтага зла, а карысным правядзеньнем вольнага часу, якое побач з умацненьнем здароўя і дае фізікультура.

Апрацоўку суладнай, працаздольнай, моцнай воляй асобы-змагальніка за соцыялізм нясе з сабою савецкай дзяржаве фізычная культура. Суладзьдзе душэўнае дадаецца да суладзьдзя цялеснага.

Моцнага целам і духам чалавека нельга выхаваць у цяплічных абставінах. Каб умацніць волю, закаліць цела, зрабіць яго здаровым, нячулым да хвароб,—трэба прытрымлівацца трох правіл: займацца, гуляць і спаць на вольным павеатры.

Трэба прывучыць сябе з лёгкасьцю змагацца з натуральнымі перашкодамі і тым самым прыстасоўваць фізікультуру да жыцьця. Сялянская моладзь ажыцьцяўляе гэтыя правілы несьвядома. Працуючы на полі, на сенажаці, у лесе, на двары, езьдзячы ў начлег, сплючы ў гумне або ў пуні—усюды яна мае шырокія магчымасьці карыстацца вольным павеатрам.

Гэта адразу і кідаецца ў вочы, глянуўшы на моцную, шчыльна-складзеную фігуру вясковага хлапца.

Калі-ж карыстаньне на вёсцы такімі магчымасьцямі было да гэтага часу выпадковае, дык цяпер ідэі фізычнай культуры павінны стаць ня чужымі і нашай беларускай вёсцы.

Якія-ж магчымасьці мае вёска ўлетку для заняткаў фізкультурай? Надыходзіць лета, а з ім праца на вольным паветры, сельска-гаспадарчыя працы, самыя здаровыя для ўсіх. Нават гэтую-ж працу можна зрабіць цікавейшай, калі прыстасаваць да яе разумнае выпярэдніцтва. Напрыклад, хто ў меншы час узарэ шнурок, прычым праца, канешне, павінна застацца дабрабытнай.

Аднак, патрэбна яшчэ нешта, што аздабляла-б штодзённы працоўны дзень селяніна, што выпраўляла-б аднабаковы ўплыў працы, што адцягвала-б яго ад розных неразумных гульбішчаў.

Гэта—лёгкая атлётка, спорт, рухавыя гульні партыямі і ня партыямі, гімнастыка.

Зацікавіўшыся ў вёсцы фізычнай культурай перш-наперш павінны з'арганізавацца ў гурток і зарэгістравацца, каб установы фізкультуры ведалі аб яго існаваньні і маглі так ці гэтак сачыць за ім, яго працай і пры магчымасьці дапамагаць. Акрамя таго, трэба заўсёды памятаць, што супольныя заняткі прынясуць бязумоўна больш карысьці, будучы куды цікавейшыя, як заняткі адзінкамі.

Затым выбраць сабе месца, калі можна ў лесе на паляны і там на вольным, лясным паветры праводзіць свае заняткі. Пляцоўка павінна быць роўнай і чыста прыбранай. Бывае, што ў вёсцы знойдзецца чалавек хаця крыху знаёмы, можа толькі павярхоўна са справай пастаноўкі заняткаў, дык трэба і яго прыцягнуць да працы.

Гімнастычная пляцоўка акрамя свайго гэтага назначэньня ня можа быць выкарыстана на што іншае.

Далей, трэба зрабіць на ёй усё тое абсталяваньне, якое можа быць зроблена ўласнымі сіламі і на мізэрныя сродкі, маючыся звычайна ў вясковых гуртках. Цяпер пераходжу да кароткага апісаньня магчымых заняткаў улетку на вёсцы з невялічкай характарыстыкай кожнага практыкаваньня.

У склад лёгкай атлёткі ўваходзяць:

І. С н а ч н і.

а) скачкі без перашкоды, у даўжыню:

- 1) з месца, адпіхваючыся дзьвюма нагамі;
- 2) з разгону, адпіхваючыся адной нагой;
- 3) з разгону, адпіхваючыся дзьвюма нагамі.

б) скачкі простыя з перашкодай, у вышыню:

- 1) з месца—дзьвюма нагамі;

- 2) з разгону—аднэй нагой;
 3) з разгону—дзвюмя нагамі.
 в) скачкі бакавыя (ангельскі скачок) правым і левым бокам, у вышыню:
 1) з месца—правым-левым бокам;
 2) з разгону—правым-левым бокам;
 г) падвойны, трайны скачок;
 д) скачкі ў вышыню і даўжыню з шастом.

У скачках з прыладай перашкодай служаць дзве стойкі або два ўкопанья шасты, на якіх зроблены дзюрэчкі праз кожныя 5 сантымэтраў, пачынаючы ад самага нізу стойкі ці шаста, г. ё. ад павярхоўя зямлі. У дзюрэчкі ўтыркаюцца кіёчкі, на якія кладзецца або доўгі, роўны і нятоўсты шост, або вешаецца вяроўка з невялічкім цяжарам на канцох для нацягівання яе. Мерка патрэбна, каб сачыць за паступовасцю дасягненняў.

Тое месца за стойкамі, куды пасля скачка будучь трапляць ногі, трэба ўскапаць. На месцы, адкуль пачынаецца скачок, кладзецца кладачка ці проста праводзіцца выразная рыса, як адзнака, дзе адпіхвацца нагой.

Скачкі служаць моцным сродкам дзеля развіцця ног, калі практыкуючыся робіць вольныя скачкі, і ўсяго цела, калі ён скача зьмешаным скачком праз прылады. Ён яшчэ карысны тым, што можа ўжывацца ва ўсіх узростах і пры ўсіх абставінах.

II. Бег.

- а) Хуткі бег на кароткую адлегласць,—60-100 мэтраў.
 б) Мерны бег на доўгую адлегласць і вытрываласць—1000-1500 мэтраў.

Бег развівае і ўзмацняе сэрца і лёгкія, а гэтак сама і ногі. Бег вельмі карысны аддзел атлёткі, але да яго падыходзіць трэба асьцярожна, бо ён можа пры няўменні карыстацца прынесці практыкуючамуся нежадання і нечаканыя вынікі. Заўсёды трэба памятаць, што лепш усяго ад меншага і лёгкага пераходзіць да большага і цяжкага. Бег прывучае чалавечы арганізм да вытрываласці, што часта патрабуецца ад яго ў жыцці.

III. Кіданьні.

а) Таўханьне ядра або каменя вагою ў 17-19 фунтаў на дарослага чалавека, з месца і з разгону, правай і левай рукамі;

б) кіданьне кап'я або доўгага і роўнага прута з арэшыны ці з іншага якога гнуткага і моцнага, але ня надта цяжкага дрэва, вагою ў 2 фунты;

в) кіданьне дзіску або падыходзячага плоскага каменя вагою 3-5 фунтаў з кругу ў сажань дыяметрам.

Кіданні разьвіваюць мускулатуру рук, плеч і сьпіны; асабліва моцна разьвіваюцца і выразна вызначаюцца тонкія мускулы перадплечча, гэтак патрэбныя ў жыцьці. Акрамя таго, яны разьвіваюць нагул і лоўкасьць і пэўнасьць у руках.

IV. Хадзьба.

а) Хадзьба мерным шагам,	115-118 шагоў у мін.,	5 кіл у гадз.
б) „ хуткім „	125-130 „ „	6 ¹ / ₂ „ „
в) „ вельмі хуткім	160 „ „	9 „ „

Хадзьбу, як і бег, трэба пачынаць з невялікай адлегласьці. Карысна яе адлегласьць павялічваць паступова і ацягчаць падьымамі на горы, нашэньнем цяжару, натуральнымі перашкодамі (полем, няроўнасьцямі).

Гэта найпрасьцейшае практыкаваньне вытрываласьці і няўтомнасьці.

Як і лёгкая атлётка, спорт можа ўжывацца на вёсцы і галоўнае месца трэба, бязумоўна, адвесьці там, дзе дазваляюць натуральныя ўмовы—плаваньню. Што ўлетку можа быць прыемней, карысьней плаваньня?! Як хораша пасья працоўнага дню, ці ў часе яго, ці перад ім ақунуцца ў сьцюдзёную ваду і шырокімі ўзмахамі рук распрастаць патомленая цела! Колькі тады ўліваецца новай сілы! Ізноў адчуваеш сябе такім моцным, такім працаздольным, а ўтомы як ня было! І з боку гігіенічнага частае абмываньне цела сьцюдзёнай вадой нельга ні з чым параўнаць. Сучасная мэдыцына ўсё больш пачынае лячыць хваробы вадой і сонцам.

Плаваньне разьвівае і ўзмацняе сэрца і лёгкія. Усё цела адначасова прымае чынны ўдзел у рухах і асабліва плечавы пояс і сьпінныя мышцы. Злучэньне гігіены разам з фізкультурай выразна падкрэсьлівае каштоўнасьць плаваньня, акрамя чыста практычнага, жыцьцёвага значэньня, аб якім і гаварыць няма чаго.

Паляваньне, рыбалка, конскі спорт, страляніна з лукаў у мэту,—усё гэта можа запоўніць прыемна-вольны час, абы было-б жаданьне, была-б любоў да фізкультуры.

Шмат цікавага, здоровага і карыснага могуць даць рухавыя гульні як партыямі, гэтак і адзінкамі.

Колькі, звычайна, бывае пры іх здоровага, непадробнага сьмеху, таго сьмеху, якога ня часта пачуеш у сучасных умовах жыцьця! Пры іх удзельнікі яднаюцца ў адно, яны прывучаюцца да сяброўства, колектыўнасьці, парадку. Няхай ня думаюць, што гуляць да твару толькі дзецям. Няўжо вясковыя скакулькі з самагонам лепшыя за гэтыя бяскрыўдныя, вясёлыя гульні?

Сабраўшыся ў вольную часінку, моладзь, мне думаецца, ё прыемнасьцю правядзе час у гульнях.

Гімнастыку, патрабуючую як спецыяльных ведаў, гэтак і прыладаў, у вёсцы цяжка ажыццяўляць і нават небяспечна, але усё-ж ня трэба апускаць рукі ў гэтым напрамку. Фізычная культура ўжо настолькі пашырана, што вучні розных тэхнікумаў і школ, дэмабілізаваныя чырвонаармейцы, выпадковыя аматары-спортсмэны могуць падзяліцца з вёскай тым, што самі ведаюць. Але я яшчэ раз падкрэсьліваю: трэба быць асьцярожным. Ад лёгкага—да цяжкага.

Хацелася-б, каб гэты маленькі артыкульчык знайшоў сабе водгук на вёсцы.

Надыходзіць лета і яно павінна быць выкарыстана вёскай на ўсе сто процантаў. Не адкладаючы справы—сьмялей за працу над сваім целам і духам, бо толькі ў здаровым целе—здоровы дух!

Рэдактары: { М. Кудзельна
                  { А. Ангірэй

Малюнкi мастака Гутноўскага.